

۲- هڪ دفعي پاڻي هوٽل ڊرام سندن شھر، کين لکيو
 ۽ ”سائين! منهنجي استري گيتري وقت کان بيمار
 آهي. انهن ڪري فلاڻي مشهور ڪير جي دوا ڪرائي
 اٿي مانس. جنهن دلاسو ڏنو آهي ته جلد ئي نڪي ٿي
 ويندي.“

سندس ڪڍو ڊرام هن کي هيٺين سلوڪ ۾ جواب لکي
 موڪليو:-

ويد گهي هٿن سڀ ٿي پل
 دادون ميري وس
 ٻار اهو، ٿو پست گرھال ڪي
 جب پاوان ٿي کس
 ڪارڻ ايترا ڪيا ڪري
 جئون رام نه ڪري سهاڻ
 جه جه ڏالي ٻڪر ڌري
 سا ڏاڏي مڙ مڙ جاء.

ٿورن ئي ڏينهن ۾ هوٽل ڊرام جي استري گذاري وئي
 ۽ ان ڪير جو دلاسو پاڻي ٿي وارو.

گولمي مان هڪ ٻارميءَ لکيو ته ”سائين! منهنجو
 پگهار ۲۵ روپيا گهٽجي وڌو آهي. جهجهو (سند) واري
 دوڪان ۾ نه نقصان ٿيو آهي.“ سندس ڪڍو ڊرام کيس
 جواب لکي موڪليو ته ”پيارا! ڪرناڻ جي پاڻي ٿي ڪرنا
 سمجهه، هو جيڪي ڪري ٿو ان ۾ نه ڪا پلائي هوندي.
 ٿورن هن جي پاڻي ٿي راضي ره.“

مانش۔ جوں پاڻهن ٿا۔ جهڙي جڳيا سي جهڙو آهن سي
ڪمائيءَ ۽ اڻپاس اڻسار سرڳي يا وڻڪي جا سڱ
ماڻهن ۽ ڪمائيءَ اڻسار اڻهن کي اهڙو ئي جهڙو ملندو
جتي هُو وڌيڪ اڻڀري ڪري ٻڌهندو جهڙو سڙو ڪڏهن.
جهڙي سلف۔ جن آهن سي جهڙو ڪان جهڙي، اصلي
جهڙي ۾ سوانجِي ويندا.

خظن رستی سکيا

پہلے گورنر صاحب جن کے ہارون کی خط و دستی
سکھانوں لایا تھا، اسی خط گرمی اکبر پر آئے۔ ان
خط مان بھی اور انکرا ہمیں دینے لگا۔

ۛڪو اڙهيءَ لکيو تہ ”ساٿين! من جي حالت بيان
ڪرايو.“ ٺڌهتي سوا هي ڏهن ڪنهن جو هلايون ساڙڪ

۴- من در آنجا

۱۱۹۱. گری گیدوار

المنار ٥٥٠ لسي آلي

کے لئے اسی سرکاری

ECOS No.

من لاهوت همیشه سازان و حق کوی . من حی
 خلق کوی . من گوشت و آبی ، خون من و سوار
 کسی چه کند من لغام بر سوگند نه چهل و نه
 لای کل بر گرانده و نه کوی همیشه

۲۔ هڪ دفعي پاڻي هوڻورام سندن شش، کپن لکيو
 ۽ ”سائين! منهنجي استري گيتري وقت کان بيمار
 آهي. انهن ڪري فلاڻي مشهور حڪيم جي دوا ڪرائي
 اٿي مائٽس. جنهن دلاسو ڏنو آهي ته جلد ئي ليڪ ٿي
 ويندي.“

سندس ڪڍورام هن کي هيٺئين ساوڪ ۾ جواب ڏئي
 موڪليو:-

ويد گهي هٿن سڀ ٿي پل
 ڏارون ميري وس
 پر اهو، تو بست گرڻال کي
 جب پاويان لي کس
 ڪارڻ پيڙا ڪيا ڪري
 جئون رام نه ڪري سها
 جه جه، ڏالي پڳ، ڏوي
 سا ڏالي مڙ مڙ جاء.

ڏورن تي ڏانهن ۾ هوڻورام جي استري گذاري وئي
 ۽ ان حڪيم جو دلاسو، پاڻي ٿي وڌو.

گولمجي مان هڪ پريمي لکيو ته ”سائين! منهنجو
 پگهار ۲۵ روپيا گهٽجي وڌو آهي. جهجهو (سند) واري
 دوڪان ۾، نقصان ٿيو آهي.“ سندس ڪڍور رام کيس
 جواب ڏئي موڪليو ته ”پيارا! ڪرڻار جي پاڻ ٿي ڪرڻا
 سمجه، هو جيڪي ڪري ٿو ان ۾ به ڪا پلائي هوندي.
 تون هن جي پاڻي ٿي راضي ره.“

ٻيو ته ”ستسنگ رولي شانتی - سرور و نهي ڏيڻ سان
ن ۽ ن ائي آري ٻولدا آهن.“
ٻارهه وري ويٺي ڪئي ته ”سائين! آند ڪيترن
قسمن جا آندا آهن؟“

پڳيت ڪڍو ررام صاحب چيو، ”آند ٽن قسمن جا آهن
(۱) وشه آند بعد جي سداسي ماڻهو ماڻي رهيا آهن
(۲) ٻين آند بعد ٻين ڪري جي جڳيا سو ماڻي رهيا
آهن ۽ (۳) اهرم آند يا آلم آند يا سچدانند جي سداس
سماڌي هڻي ماڻهندا آهن. هن دنيا ۾ چئن قسمن جا
ماڻهو آهن (۱) ٻاهر - جن کي نيتي، مرادا ۽ نرم ڪرم
جي ڪار خبر ڪانهي. سندن ۽ ايشور کان اي مک آهن.
سدائين ٻاپ ڪرم ڪن ٿا. ڪوڙ ۽ کوٽن وڪارن، ماس
مدرا ورتائڻ ۾ مشغول آهن. (۲) وشه ٻيو - جن کي
ايشور جي سچاڻپ آهي پر ان کي ياد ڪونه ٿا ڪن
سدائين وشه سکر ٻوڙڻ ۾ غلطان آهن. ڪامدا رکي ڪي
چڱا ڪم ڪن ٿا. (۳) جڳياسي ٻيو - بعد جي ڪم
ستسنگ ڪندڙ، گروه جا ٻاوا، رام نام جهيڊڙ، مالا جا
ڌن کان اداس، لشڪام ئي شپ ڪم ڪندڙ. (۴) سداس
ماڻهو - جيڪي ٻين اڀياس ڪري، اهرم ۾ لڳ ٿي و
آهن. هڻوڪي، دنيا، آدڪ سڀ وڪار جن جا دور
ويا آهن. سدائين آلم آند ۾ لڳن آهن. جيڪي
جهو آهن سي ورڻ ٻاڄان گهور ٿرڪ ٻوڙين ٿا. جيڪي
شاهه جهو آهن سي انيڪ نيچ جوڻيون ٻوڙي، و

سلوڪ ۱

جڏڪي تون ڏينديان ٺٽڙي نانڙ ساڻهن جي
کڻي هن جهان مان ساهي سر وڃيندي
ڪري وٽ ڪلهٽ وي ايندي اوائلي
هڏي نه اينديون هر هر اهڙي هٿ تي.

سلوڪ ۲

هيئن سان هاج ڪو مک سان رام ڏي
پگهر جي ڀر هڻي مان ڪجهه پکي جي مڏهن ٻاه
اڻي سانگه رچاء. نه خوش هونديان خانو چوي.
ستسنگ ڪرڻ، ويد شاستر ۽ گر ٻاڻي ياد ڪرڻ، يا
کان ٻاڻ ٻڌائڻ، سچ ئي ٻاڻ نه هڪ پڳتي آهي.
ڪنهن پراڻي پڳهر، ”سوامي! جڳياسو ڇا ڪي ڇا
آهي؟“ پڳت صاحب چيو:-

جڳياسو ڄاڻيئي جڳر ئي هوءَ اداس
روپڪ واراڻ، نچ ڪيا ديس ڪاڻي هوءَ ڪي ڦاس.
”پيارا! جڳياسو اهر آهي جو ڪڍل جي گل وانگر
ٻاڻي ۾ رهي نه ان جي جهاء کان هڻي هجي. هو دنيا
جا سڀ ڪم نرليپ وانگر ڪري ٿو. جو گرهست ئي
اداسي رهي، ٻڻي ئي شڪر ڪري، من لڏيندي ڪي
جيتي، صبر، جاڳرتا ۽ اڪاليت. اهي چارئي گڏ جڳياسو
۾ آهن. دڪ ۾ هاء هاء لٿو ڪري ۽ سکر ۾ اهدڪار
لٿو ٿي.“

ہے دفعی ایک گھنٹہ اور رام جس گن براہمن سان
وہی کیا۔ گوشت کیو؟ ہے پرش عرض کیو نہ
”سائین! پکٹی چا کی چھو آہی؟ مہربانی کریں اہو
اسا کی ہذا۔“

پکتي ۹ قسمن جي چٽي آهي، پر خاص طرح ۱۱ پرڪارن جي ڪٽي وڃي ٿي. هڪ ”پراڻا پام“ ۽ ٻي ”واشپا پام“. پراڻا پام کي هٿ مارڻ چيو آهي ۽ واشپا پام کي سڙو مارڻ چيو آهي. پراڻا پام معطل پوائنن کي روڪڻ ۽ سرور کي سڪيڻون ڏيڻي، بدن کيسبا ڏاڍو، آسٽي سادو، رڳو ڪم جو ڪم جو آهي. اها پکتي ڪرڻ پام ڪنن آهي. ڪهڙا ماڻهو ان ۾ اء مار ٿي ٻولندا آهن. انهيءَ پکتيءَ ۾ ڊڪ گهڻو ۽ سڪ ٿورو آهي.

واشدا يام جي معنيٰ آهي ڏاري ڏاري وڌڻ. واسدائين
 ۽ اڃا ئي کي روڪڻ، سرازير کي لڪائڻ ڏيڻ کانسواءِ نام
 جهڙو. ساڳيءَ طرح ڀڳتي ۾ اٿن قسمن جي آهي. هڪ
 سوڪر ڀڳتي ۽ اٺي اسٽول ڀڳتي. اسٽول ڀڳتي ۾ ڏهڻ
 پرڪاڻن جي آهي. جهڙن ۾:-

مک سان رام رام جهڙا، پوڙاڪارو ڪرڻا، شـريـڻـي،
الائن، الڏن مڏن ۽ ڏڪن جي شيوا ڪرڻا، اُگهاڙن کي
ڊڪڻا، پڪين کي ڪارائڻا، ساڻ سڏڻ ۽ آلي وٺي موهان
چر آڏوسٽڪار ۽ خدس ڪرڻ نه هڪ خاص ڳڻتي ليکي
وڃي ٿي.

اھي مٿيان گڻ جنھن ۾ موجود ھجن، اھوئي ۱- درن
سڀ آھي.

سواھي جن ۽ ٻين سڀتن ۾ ڇھو آھي نہ :-

- ۱- گھڻي گھٽ نہ ڄاڻ جي ڀانئڻ ڀلو پنھنجو
ماي ساڌ سڳت سان پنھنجو پاڻ سڄاڻ
ڇو ٿيڻ نہ- ران دنيا سڀدي وڃ ٿي
خلقت جا خاوند جي- سا مونڪان موڇاري
سڳتھن ۾ سو سي- جنھن صورت سڌاري
کان ڏٺي سي ڪاٿين- ڪا خالي پاڻاري
اڻو اڻاري آءُ اسحاق سڀني کان اڇو-ڙو
۲- ڪير ھم سڀ ٿي اري- ھم لڄ ڀلو سڀ ڪوھ
جن اٿس ڪر- ماڻا- ھيٺ ھمارا سوء.

ڪنھنجي برائي نہ ڪجي

ڪنھنجي بہ ننڍا نہ ڪجي

ڪرن نہ سڀي ڪاھو ڪي ننڍا

سڀ ٿي ڄاڻي آس ڪو منڊا

مک سان رام جهڙو ڪر، ھٿن سان ھاج ڪندو ڪر،
ڪنھنجو ٻرو نہ ڇاھ، ٻن جي ڀلائي ڪندڻ نہ ٿنھنجي
من کي شائتي ملندي، سڀ مارڻ ٿي ھلو، ڇو نہ ھي
اھوڪ مانڪ- جوڻ ڏاڍي ۽ مشڪلف سان ملي آھي.
ٿنھڪري غافل نہ ٿي ۽ ننڍا، مٿان وڻڻ وڃائڻ پنھنجي
ڀاڳ- کي.

ارښه :- ”ساډو (سټ) اړخ يا سڌانځ ډاډي ډکي
ځاله آهي . هن کي پده پور اړو نسا ګرځو آهي . هنکي
چڼ نه کارو چي ډار لي هڅو آهي .
پټي هڅه نه چوړ آهي :-

- ۱- بهلي مړخ ټبرل ګر - جهون ګي نسج آس
هره سوهون ګي وان ګا - آب آڼو هماري پاس
  - ۲- مړخ مړخ هر ګو ګهي - مړخ نه چاڼي ګره
ايکه وار النسا ميري - ټبر نه مړنسا هره
  - ۳- ګهيرا جس مړي لي جګه ډري - ميري من آند
مړي لي هي نساڼي - اړون نسر آند .
- الهي ګري چي ګر سټ لږ چاهي نه اول هو
پده پور نان ماري . پدي آڼو وساري ، مړه جو ډپ وکي .
نسا ۴ پلائي چا ګر ګري ، ګره چي آکيا الوساړ هلي ،
اډولي سټ آهي . جهون نه :-

سړي ګهڼي سټ نس جهي پګرلس
چرني نټر نس لپاري . اړ کما ، ډير ډاډي هره
ميل سکو ستوک . صبر . سر در . شانتی وان .
سټ جس سنجهي نالي . اډکاري هره
وويک ويسراډ . آسر ګمان انباس
نس دن ساوډان نو اډکاري هره
اچاډل . الپ . اچل . سر درسي
لړل ګهي داس دپاوان
سرب سب ګاوي هره .

گهري - و موهن ڪن جمعي مري
 ڏکڻ جي ساگر مان او سولي ٿري
 چئي وار چٽائي وڌو دل ۾ ٿري
 ڪير گنور رام گنور رام

پڳت گنور رام جو اُپديش

پڳت گنور رام سادگي جو اوتار هو. هو گهر ۾
 ٿوري ٻاهر اهڙي سادو لباس پهريندو هو. لاهي کائيءَ
 جو بهراڻ، ٻاڙهيءَ ڪنار سان ٽولي ۽ اچي کائيءَ جي
 ٿريءَ ۾ پڳت مٿي الڪوڪو (گهاگهو) اچر کائيءَ جو،
 پڳتائي پکڙي رهندي رات جي ڏاڍ ڏاڍ چورولي واريءَ
 ڪن ۾ ڪنيل ۽ مٿي ۾ گهنگهرو پائيندو هو. صورت
 ڪڍڪ رانگي، قد ٿورو، اکين ۾ خمار ۽ آواز ۾ مهياچ
 هوندو هوس. سادگيءَ جي باري ۾ چوندو هو ته انسان
 سادو سرندو ئي هوندو ته ويچارو آهي ته مٿس. وڌيڪ گهٽ
 گهريندس، هڪ ايمان آهي ته مٿس ۽ ائين ڪندو.
 سندس گنور رام چوندو هو:-

ڏسي ڇڏائن ٿا ڪرم، سائو جن مڪ کي
 ڇڪي سان جوڙي ڪري ٿا ايترو مڪ لالڻ
 اُڏيا ڪوٽ چير جي، من مون مٿان
 سامي لکائن، آسمان ۾ اکين سان.

صاحب چئن جتي به هراڪير لاءِ ويندا هئا ته
 اهو آسمان سمجهڻ لاءِ کائڻ کي سوال پڇندا
 جا جواب ڏيندي، هو سندن سمجهڻ لاءِ هئا.

سندن ڌرمهتيءَ کي، جڏهن سندن ڌاروڪ ٻاڙاڄڻ
 جي شهر ٻيئي لڏهن ۾ اهڙو ئي وڃي هئي ۽ هاڻ
 جڏهن وريو سبب جي سرور جو درشن ڪهائين نه ٿي
 ئي اهڙو رٿائين ۽ وولاپ ڪهائين، جو سڀني جي اکين
 مان ڌار ڌار پاڻي وهڻ لڳو. پوءِ ٻي ڀاڱي اتي ئي ويا.
 آخر سندن اوائلي شمشان ڀُرميءَ لاءِ کڻي اڪتا ۽ سبب
 سترامداس صاحب جي ڏاڍي وقت کڻي آيا جتي سبب
 سترامداس جي ڌرمهتيءَ ۽ ٻارن نه درشن ڪري، غريب
 وارو شهر جي ارڪوما ڏيئي، شمشان ڀُرميءَ ۾ اچي پهتا.
 جتي پاڻي ڪرناوار ۽ پاڻي سترامداس صاحبن جون سماڏيون
 هون، اتي سندن جي ڪاهن جي چڪما لاهي، اگني
 سسڪار ڪيائون. ڪٿان ڪٿان جا ماڻهو پڳت
 ڪڍوروار صاحب جي آخرين درشن لاءِ اچي ڪٺا ٿيا
 هئا ۽ دل ئي دل ۾ روئي رهيا هئا.

ٻي ڏينهن بشف ميڙي، انهن مان پنج ڏاڍوري
 صاحب ۾ سماڏيءَ لاءِ وڪيائون ۽ ساڻي ٻيا هرڌوار ۾
 جل-پروان ڪيائون. ڪرڻا ڪرم جو سهورو ڪارڻ سندن
 سهر پاڻي پيسورام ڪيو.

پاڻي ڪڍوروار صاحب جو سرور، جيتري ته سدائين
 ٻر اٽڪار ٻلي ڪم آڻو هو، ٿر وڌندي وقت ۾ هڻندو ڄاڻي
 جي آهتيءَ ۽ پلائي ٻلي ڪم آڻو، جهڙن سري ڪسو ٽڻ
 بهادر شهادت جو جام پيئو، ٿيڻ پڳت ڪڍوروار ۾
 شهيد ٿي، امر. ڇي وارو.

يڪڙڻ تڏه ڇڏو وارو هُو ايمان وٺڻ ۾ لڳي ويا. ڪنهن
ڏانهن ڌيان تي ڪو نه ڏنائون. ڊاڪٽر نه مسلمان هو،
ان نه جهڙي ٺوڙي ملهائي ڪري ڇڏو ته ”هڪان وڌاڪ
علاج مون وٽ ڪو نه لي سگهندو، اوهين سڌا سکر وڃي
علاج ڪرايو، ڊچن جي ڪا ڳالهه ڪر نه ٿي.“

ماڻهن ٻوڙي سکر، روڙي ۽ رڙي ۾ هن حادثي
جي باري ۾ ٿاڙون هڪٻيون. گاڏي ڇڏڻ سانگي
اسٽيشن تان هلي، آرائين روڊ اسٽيشن تي پهتي انڌن
پالي ڪردار جي اهڙي اهڙي وڃي ۽ سندن اڻاڻ.
يڪڙڻ اڏامي سڃڪند، چوڻي حرف ۾ سمجهي وارو. ان
وقت سندن منهن تي اڻڀروئي حرف چوڻي رهي هئي
۽ ڇهن تي هڪڙي مٿي موجود هئي. گاڏي ڇڏڻ سکر
اسٽيشن تي پهتي انڌن هزارن جي تعداد ۾ ماڻهن جي
پڙ حاضر هئي. ڇڏڻ ماڻهن کي خبر پئي ته سندن
ڪردار صاحب سرگواس تي وارو انڌن ماڻهن ۾ شوڪ
جي لهر ٻوڙي وڃي. ماڻهن پنهنجا مٿا اُگهاڙا ڪري
ڇڏيا. مائو ٻريا ئي وارو. هُو ايترو نه ڏور سان روڻا لڳا
ڇو آسمان ڏوڙ لڳو. انهيءَ وقت سڄي سنڌ جي
ڪنڊ ڪڙڇ ۾ هن جي ولڪندڙ ڌار سڌارو جي دڪ
پري خبر هڪڙي وڃي. سڄي سنڌ هڙال ڪئي.
اسٽيشن، ڪاڪتي، مدراس ۽ ٻين هنڌن، والٽ ۾ رهندڙ
ڪن نه شوڪ وڃان هڙال ڪئي. سندن مراڪه سرار
اهڙي ۾ آندو ويو، جتي سول سرجن ڇڪاس

ان ڏينهن پگس صاحب جو مڏهن ڇهڪي رهيو هو، هن جي مڏهن تي وچتر ليڄ هو. کاڌي اچڻ تائين ڇڪور والگر جيتا سندن چنڊ جهڙي جهري جو ڏرشن گددي رهي. کاڌي آنئي، پگس صاحب مڏايءَ سميت سوار ايو ۽ جيتا ”سنت گورو رام جي جڏه“ جي ڏهرن سان کانئن مرڪلائي گئي. وچ وچ جي استعشين تي هن جي مڏايءَ جا ساڻي جدا ٿيندا ويا. لاڙڪاڻي استعشين تي، هن جي گروڏو سندس سترامداس جي ٺاليءَ شري ڪوشڻداس جيءَ کانئن وڃڻ جي آڳا ڏهري ۽ سر پگس صاحب جن کيس موڪل ڪرڻ ڏني، اٽو کاڌيءَ ڇڻڻ کان پوءِ هن سان گڏ واهي پوڄن ڪيائون. اڄ ڏينهن تائين ٺالي گورو رام، شري ڪوشڻداس سان گڏ واهي پوڄن ڪيو هو، ڇو جو سندن پتي، سوامي سترامداس جي ڪها جي شاديءَ وقت گورو رام ۽ ٻڌي سڀ سان سڳن ڪها هئا. اڄ ان پٺن کي ۽ هنن ٽوڙي ڇڏيو. ڏانهن ڪندي شري ڪوشڻداس سکر ۾ لهڻ جي آڳا ڏهري. سميت گورو رام جواب ڏنس ته ”جڏهن سکر پهچائين ٿڏهن ٺٽو وڃندو.“ انڪاره هو ڏيان ۽ مڪن تي ويا. جڏهن کاڌي وڪ استعشين تي آئي ۽ سکر جي لاءِ بدلائڻ جو وقت آيو، ٺڏهن هن جي سماڌي ٺهي. وڪ استعشين تي کاڌي بدلائڻ لاءِ، ٻڌائي گورو رام جڏهن کي ڀاڻڀارم تي لڏو، کين تي ۽ مسلمان بدوڪن سندن سامهون آيا ۽ اچي کانئن ٺٽو نيشان پڇيائون.

داد رهي ٿو خود عرش کان لهي فرش تي چٽا ڪي
پکيتيءَ جو سا ڪيائين روشن ڪرائي رهيو هجي. اڄ ڇوڏون
ڏينهن هو، چٽا سان موڪلائي هر وقت اچي وڃو.
پکيت صاحب آبي کان ٻاهر ٿي وارو سڌ ٻڌ ڪوهي ”مارو“
واڳي آلاپندي آلاپندي روئي لڏائون، هن سان گڏ
چٽا به ان سڌ ٿي چپ چاپ روئي رهي هئي. نظارو
ڏاڍو دل پچائيندڙ هو. آخر ٻه ماڻهن کان جدا ٿي دادو
جي لاءِ روانا ٿيا. دادو استيهن تي ماڻهن جي اٻار پيو
پکيت صاحب جو رهندو ٻاهي سان سوانگ ڪيو.

چٽو سسڪار وڌيڪ سان ٻورو ٿيو. اوري وقت کان
اوه پکيت صاحب کي پاڻڻان وڃڻ جو خيال ٿيو، هفت
ڏوٽارن لاءِ هڪ شهواڏاري هن سان گڏ هو. ڏاکڻ تان
لهندي وقت سندن رات مان اڀرڻ ٿي اوهڙو هئي وڃڻ
اڪري ويا. ”عائلي هروڪڙن جو وقت به ٻورو نه
ٿي اچي اهو آهي؟ اسانجي وڃڻ هر وقت اچي
وڃي ٿو آهي.“ شهواڏاريءَ حيرت وڃان جڏهن کانئن
ان بابت پڇيو تڏهن هن ڳالھ کي بدلائي چٽو.

رات جي وقت هروڪڙن جي ڏاڍي ڏم هجي.
ڪجهه ماڻهن ”مارو“ واڳي جي لاءِ ويٺي ڪئي پر
ٻائي ڪندو روم اهو چئي ٿوري چٽو نه ”هن شپ موقعي
تي مارو ڳائڻ نه ڪونهي.“ پر اوه هروڪڙن ڪندي
ڪندي ايترو نه مڱن ٿي ويا جو معي چل ڳالھ ٻاهي
ويا ۽ سڌ ٻڌ پلائي ”مارو“ ڳائڻ لڳا. وڃي ڪونهي

سکر ۾ گھومڻ آيو ته ڪجهه هيندو غولندن ملي ڪري هن
 کي ڪوبه مار ٿي. جڏهن اها خبر سنڌ جي ڳوٺن ۾
 پھچي ته وڻجاريون ڳوٺاڻن هندن جو چيڻ تي مشڪل ٿي
 پيو. هوڏانهن پڙچندي جي اهو وقت ڳجهي هٿيار ٺهڻ لڳا
 ۽ فيصاف ڪيو وڃي ته هندن جي اهو (سند گورو رام)
 کي ماري، پڙهجي اهو جي پست جي مار جو اڏاڻو وڃي.
 جڏهن هندن کي اهي فيصاف جي خبر پئي ته
 هنن ۾ ڏپ ٿي وڃي وڃي. هوڏانهن پڙهجي سند گورو رام
 جي اڇاءَ لاءِ سنڌ - رڪار کان امدوق جو اڙوارو وٺي جو
 فيصاف ڪيو. پکيت گورو رام کي جڏهن ان جو پتو پيو
 تڏهن هن امدوق وٺي کان مٿا اٽڪار ڪري ڇڏيو ۽
 چيو ته ”مون هڪ امد جي اڪڙي ۾ ڪڏهن پاڻ وقت
 پڙهجي اڇاءَ لاءِ نه وڃي آهي سو امدوق ڪيئن رکندس.
 اها ڳالهه اسان ساڻن کي ٿي سولهه.“
 آخر امام گهڙي سهڻي ٿي هنن جي لاءِ امدوق جو
 اڙوارو ورتو وڃي. تنهن کان پوءِ پکيت گورو رام صاحب جن
 جيڏانهن اڇاءَ وٺي هئا ته هنن سان گڏ اڇاءَ امدوق - ڏاوي
 شهر ڪوٽ وٺي هئا.

ڪجهه ڏينهن گذرڻ کان پوءِ ماڻهه نالي ڳوٺ ۾
 هراڪرن جي لاءِ مهنت ڪوٺي داس ۽ دوداس صاحب
 جي وڙهي ٿي پکيت صاحب کي وڃڻو هو. ۱۱ تاريخ
 ڪراڪ سنه ۱۹۹۶ پڙهاف جو اميرت وٺي هنن اتي
 پکيت لڳائي. انڪاهو پڙهجي ڪوٽ وڃي سماڏي

صاحب کي ياد ڪرايو ته هو ارڪيءَ مان سوکي ڪندا.
 پاڻ به ٻارن سان اڪيون ٻوري، درياه شاه جو هيٺيون
 ٻڙو چوڻ لڳا.

”امر هاڻي جيئن پائين ٿين ٿا“

۱۔ ٺٽي لنگ سڃاڻج ٻڌندڙ
 ٻڌندڙي عين ٿي نه ٿا.

۲۔ من اٽڪ ٿيري شرطي آڏو
 ٻاهن ٻڙي اڏار.

۳۔ ٻڌندڙ سڀ استغ ڪرڻ
 شيش نه ٻاري ٻار.

۴۔ سڃاڻند امر اڳها ٿي
 آءِ ٻڙ ٿيري دوار.

۵۔ لڪر هريش کي ٻي آس نه کائي
 ٻڙو چوڻ چٽ ٿار.

پڳن جي ٻه ٻائيءَ سان طوفان جهڪو ٿيو ۽ آروا
 به بند ٿي وئي. درياه شاه ٻڙن ٻڙي شال آيو ۽ ٻڙي
 سڪ سان اچي ڪڍي لڳي.

[۲] هڪ دفعي گهڙڪيءَ ۾ پڳت صاحب هريڪيرن
 ڪري رهيا هئا. اميرت وٺي ٻائي ٻائي رهيا هئا ته
 هڪڙو ٻائي وڌندڙ ٺٽي مڃاري، اچن ڪهڙن سان آئي
 ويندو هو، جهنڊهي ٻڙن هڪ مائي وٺي هئي جهنڊي

(ٻڙو، شري امر لال صاحب جي جنم ساکي - ٻڙا ۲۵-۱)

شیرا تھل کھڑ لڳو۔ پڳت گورو رام کی هن ای دیا
اچی ویتی ۽ غتی نظرن سان هن ڏانهن اها رها آهن۔ کمال
ای وار، جو اهو شخص پاڻ کی هڪدم لهڪ، مڏوس
کھڑ لڳو ۽ خوش ای کهر ڏانهن راهی لڳو۔ جلد ای
کیس اوڻاد ۽ پیدا لڳو۔

سند گورو رام کی جڏهن ڪو نه سر ٻا ناري پهرن
پوڻ جي ڪوشش ڪندو هو ته ان جي پهرن پوڻ کان
اڳ، پڳت صاحب جن پاڻ ای سندن پهرن ای هت
وکی ولندا هئا ۽ ڪڏهنکی چلی چاهي لکندا هئا ته
انهن لکندا هئا، ”رام رام هراور، غلام گورو جي واچلی،
دیا ڪر ٻا ڪر ٻا“۔ اوه جو نه اهو سندن شش هجي،
هڪ دوي ڪڏهن پرامی“ عرض ڪيو ته ”سائين ا
وڏن کی پلي انهن لکيو، پر اسمن جو اوهان جا داس
آهون تن ڏانهن نه انهن لکڻ لهر لهي“۔ تنهن ای پڳت
صاحب جواب ڏاڙو۔

سڳو نوان اڳو۔ پر ڪو نوان نه ڪرو
ڏر اسارو نوانی۔ نوان سو ڳوڙا هرو۔
سڳو جو اوت آهي نه۔

”هرڪو پاڻ کی نوان نوان۔ یعنی پنهنجي وڏائي، نوان
ڪري، پتي کی لهن سان هو اهو (ڳوڙو) ای پري نوان
يعنی نه نه لمدو هڪو ای پري نوان، جهڪڻ نوانی
نوزي ڏسندا نه جهڪو پا۔ وامي نوان سولي وڌڪ
اهي۔“

نڀهتي عبدالرحمان چيو ته ”اسان ڏهتي صاحب جي آرڊر موجب هٿا ٿينداسين، توهين وڃي اُنڪي چيو.“
 ٻائي ڪڍورام چيو، ”اسان نڀهتي ڏهتيءَ کي چئون ا
 نڀهڪان چو، نڀهتي ڏهتيءَ (ايشور) کي چئون، جو
 لوڪان نڀو، ايشورائيءَ لڏ نه مڙزرائي.“ ٻائي ڪڍورام
 جي وائڻ اُهي لفظ اڪتا ٿي مس نه اچي زوردار وڇوڙو
 لڳو، نڀو نه لڳي سگهيا، ڏهتيءَ ا. مڙل ٿيرائي، نڀو
 جهڪي آيا هئا سي واپس موٽيا ويا. اُتي جيڪي
 گهوڙا زميندارن، بهدارن وغيره جا اڀنا هئا تن جي لڏ
 عبدالرحمان مڙي يا مڙزرائي.

[۵] هڪ ڏهتي ٻائي ڪڍورام لڏن ڪرڻ جو سندن
 ڳوٺ کان اٽڪل ميل پنڌ تي آهي، اُتي ويا نه سندن
 برادريءَ جو هڪڙو شاعڪار شيرارام لالي سٺس اڀار
 هو. اُن جي سٺس حالت ڏسي، سندس استريءَ ڏرم
 ڪرائڻ جو خيال ڪيو، ٻائي ڪڍورام چيس، ”اڄ
 گيارس جو ڏينهن آهي. تان گيارس ڏينهن ا. ٿيندو آهي.
 تهن ڪري سڀاڻي تان ڪرائجو.“ تان ڪرائڻ مهل
 ڪيو وارو اوچتر رائجو ۱۰ اچي شيرارام چالائڻو ڪيو.
 ڪٽنبين، مٿن ماڻهن ۽ پاڙي اوڙي هر چوروارو اچي مٿر نه
 شاعڪاريءَ هراڻي نه المي-ويلي ٿي شيرارام کي ڏرم
 پڇ نه ڪرايو وارا پڳس ڪڍورام وڇار ڪيو نه مانيءَ
 - اسانجو چيو وڃي، ڪاهه ڏرم پڇ ڪرڻه ڪرايو ۽ هي
 ر مٿو آهي، اُن جو حقيقي اُها ٿيندڙ نه مان ٿي

پتي ڳاٻائون. هزارن جي تعداد ۾ ماڻهو سندن ڀتين اڏي رهيا هئا. اتي هڪ مسلمان مائيءَ عرض ڪيو ته ڦير سائين. مون کي سنگ ڪوڙ آهي. منهنجي پٽ کي ٻانهن سنگ ڪاٿراءِ ڪوڙ آي ملي. مسلمانن ۾ اڪثر سنگ جي ڏي وٺ نه ٿيندي آهي. پگيت صاحب چيو، ”مائي! منهنجي پٽ جي شادي سنگ ڏيڻ ڪاٿراءِ ٿي ويندي.“
پتي دعويٰ ڪري ڇڏي پگيت صاحب ڪشور شهر ۾ آيو ته اها مسلمان مائي منهنجي نهن سمجهي پگيت صاحب وٽ آئي ۽ عرض ڪيائين ته ”پگيت صاحب! هي سڀ گناههجي دعا جو ڪر شورو آهي. منهنجي پٽ جي شادي ۾ ٿي وئي ۽ پٽ به ڄائو اٿس. هيءُ مان انهن ۽ اوليٰ کي وٺي آئي آهيان گناههجي آسوس ولس ٿاء.“ پگيت صاحب کيس آسوس ڪئي.

[۲] هڪ دفعي ٻي ڀيريءَ جي ڌرت ۾ هراڪيرن ٿيندي، پاڻي آڏورام جهسارام پٽ ملڻ جو سوال ڪيو. پاڻي گورو رام سندس عرض اونائي چيو، ”تو کي هڪ پٽ ٿيندو.“ ۽ هيٺيون سلوڪ چيائون:-

دوله. سڏي ڏوٽي. اليتي جهارن جو باغ
وٺو آهيان نه سڏي ڏي. - سهرو آهيان نه ڄاڻو
ڏي سنگيت کي لاڙ. - جي سوال ٿيندي ڏوٽي

پاڻي آڏورام کي اوري ڏهن مهيني پٽ ڄائو. انهن ڪالهه پٽ کي وٺي رهڙڪي ۾ پگيت صاحب وٽ گناههجي آيو. پٽ جو نالو هرو رکيائون. پگيت صاحب

پائي گذار ۽ ڇيائين، ”اوھن پاڻ عاشق آھيو ۽ سڃاڻو
د عاشقن کي.“

ڏال فقير وٽ وري پڳت صاحب اوچيڻ ڄو پرساد
کڻي وارو. اتي هن شهر ڏارن سان گڏ وڃي ويٺو. ان
وقت پڳت صاحب کي پڇي ڇوڻ جو اشارو ڪيائون.
سٺ گدوررام هڪ سارو ڇهيو. ڏال فقير کي ڪاوڙ
اٿي ٿڌن هڪ ڇماٽ پائي گدوررام کي هڻي ڪڍي
۽ چيو ته ”اسانجي مڙ ۾ گهوگهاٽ ٿا وڃن ۽ ٽون وري
هي رڙاڻن او ڪران.“ سند سترامداس صاحب، پڳت
گدوررام کي چيو هو ته. ”اها فقير صاحب جن جي اند
۾ اٿند شبد جو آواز اٿ ٿي پهر پهر وڃي. سو الله—
کي اسان ڏن آواز نه گهرجي.“ پڳت گدوررام صاحب
پهر راز سمجهي، شانت رهيو. وري پائي رامداس، فقير
صاحب کي هٿو ٽيڪي عرض ڪيو ته ”ٻئي پهر پهر—
نه فقير صاحب کيس پٺي ۽ ٽي ڏک هڻي چيو، ”ٿڌهڻي
ٻئيءَ کي ٻاه لڳي.“

سند سترامداس، پائي رامداس کي سمجهاريو ته فقير
صاحب نه دعا ڪئي آهي ته ٿڌهڻي ڪوئيءَ مٿ روڻ
پٺ سڙي وڃي. اهي آهن سندن ۽ درويشن جا ٿوڻا
ٿڌهڻي پهرن لفظن کي نه ٿي، انهيءَ اندر
مطلب کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪرڻ گهرجي.

[۱] هڪ دفعي پڳت صاحب جن ڪشمور شهر

ٿڌهڻي خود مستي ۾ اچي هئا. ٽي اکيون ٻڙي پڇي

۳۔ مهر بالورن جنهن ڪڏهن ٺهڻ شروع ٿيڻ شروع ٿيڻ ڪم ڪري
 ٺهڻ ”دڪال“ ٿي سڌا احسان ٺهڻا اڻ ٿيا.
 سچل سر مست نه ڇو آهي:-

لنگڙا اماڻي ڏا، جهون ٿيڻ ٿاڻا.

۱۔ ٻيري آهيان منڊي آهيان، بيشڪ منڊي آهيان
 ٻيڪن منڊجا ٻوڙا، منڊجا عيب نه ٿوڻا.

۲۔ ٻئي هان ٻاري، لڳي آهيان لاري
 چوڳي لال جاڻا، ڦل ٺهڻ آڻا.

۳۔ ٻار ”سچل“ ٿون ٿڙي ڪمالي

گهول ٻيڪ ڪوڙا، ٻيڪ ٻيڪ، لنگڙا اماڻي ڏا ...

ڏاڙيل رات جو ۱۲ اچي جا آيل پڳت صاحب وٽ
 ۵ ٻي صبح ٺاهڻ ويٺا هئا، اڏ پڳت صاحب کان
 پيرن ٻي مرڪالي، هليا ويا. چون ٿا ته ان کان اڏ
 ڪو نه ڏاڙيل ڇروار ڳوڻ ڪوڻ آيو.
 سنتن جا ڪيل

هڪ دفعي جي ڳالهه آهي ته ٻائي ڪنوروار جن
 هن خيرپور ميرس ۾ ويا ته اتي ڏال فقير ۽ صادق
 جو دٻار ڪرڻ ويا. صادق فقير وٽ سندن مرضي
 رجب پنگ جو پراڻ ڪڍي ويا هئا ۽ وڃي پٺا روڪ
 وٺام ڪري واپس رهيا. صادق فقير کي اوچتو چرڻ
 آيو ۽ اچري ٿي ته ڪاڏڙ ڪيائون جو سڀ ويٺل ماڻهو
 (سواءِ پڳت ڪنوروار جي) اچي ويا. جڏهن صادق فقير
 ڪوڻ ٺاهڻ ڪيو ته پڳت صاحب کي پاڪر

سون ۽ روڱڙ ڪڍي ٻاهر ڪرايو.

پاڻي گورو رام ڪڍجھن جو چڱو هٿ ۾ جهلي ڇڏيو،
 ”سردار! هي ڪڍجھون سڄي ڳوٺ جي گھرون جون آهن.
 ڏٺي نه اسان کان ڏوڪو ڪرائيندو. ٺوھان اسانوت مھمان
 ئي آيا آھيو. مھمان خدا جو روپ آھي. هلي اسانجي
 مھمائي قبول ڪرايو. ڪجهه پڇڻ-پاڻ نه ٿيو. ٻوڙ ڇڏي
 نروالڪي گھر جي سو ڪٽيو.“

ڏاڙيلن جي سردار جو ويڪو جاڳي اٿيو. پنھنجو پاڻ
 کي چوڻ لڳو، ”حيف آھي اسانڪي. هو اسانڪي خدا
 ڪري لا سھجھن ۽ اسين هنن کي ڦراون!“ اڪدم گھوڙي
 لان لھي، پڳت گورو رام کي پيرين پئي چوڻ لڳو
 ”اي درويش! خدا جا ٿور، اسانڪي بخش. اسين ٺوھاري
 آھيون.“ پڳت گورو رام کيس پاڪر پاڻي، سڀني کي
 پنھنجي گھر وٺي آيو ۽ سڪ ۽ ٻار سان سندن مھمان-
 نوازي ڪئي. کين نصيحت آھيز پڇڻ ٻڌا-و. جڏھن
 مطلب جا، پڇڻ هيٺ ڏجن ٿا:-

شري هرنندراج ”دڪايل“ جو.

عيب مرن مڃھ. اڻ ڳڻيا - ڪھڙا ڳڻي ڪھڙا ڳڻا؟
 پنھنجي اعمالن ڪري - اڄ حال بد مڏھجا ٻڌيا.
 ۱- راه حق واري ڇڏي ڪم-راه ئي ڏر ڏر واپس
 لڏھجا سڏ مڏھجن ڪمن کي ٻار نه ھ-روڱڙ وڻيا.
 ۲- شاه بازيگر ڇڏي، بازي پٺيان ھ-ران ٿيس
 جھول ۾ ڪڇ ڪوٺيون ڪنير، سچ جا ڇڏي موٽي مڻيا.

اڀرڻ کي اطلاع ڏنو اٿو. ڏاڍو ڏوڪڙ سڀ ٿيا وڌو.
 سڄي ڳوٺ ۾ ٿرڻو مڃي وارو. ٻائي ڪڍڻ وارو کين آڻڻ
 ڏنو نه ڪهه ٻيو نه، سائين سولي ڪندو. ٻانڀ وٽ اڀرڻ پلاءِ
 ٿيا وڌو ڪراني رکيائين ۽ سڄي ڳوٺ جي ڪهاڻن جون
 ڪڍڻ وٺي هٿ ۾ رکيائين. ڳوٺ جا ٻنڀ ان پٺي
 ۾ ساڻ ڪيائين. والهو ڏاڍاڻن جي اچڻ وقت هو وڏي
 آڇ ڳوٺ جي لنگهه وٽ. ڏاڍاڻن جو ٻارسان ڏنو نه کين
 ڪهه. ٻڌ ٿو نه شايد واپس هٿيار کڻي مٿاهي لاءِ آيا
 آهن. پر دل ٻڌي جڏهن اچي وڏي ڏٺائون ته سڀ ٻيا
 هٿيارن جي ٻيٽا هئا ۽ اڳيان بيٺو هو سڀ ڪڍڻ وارو.
 هي وڏي ڳوٺ جي پٺي وٽ آيا ته ٻائي ڪڍڻ وارو
 وڏي سندن آڇ پاء ڪري چيو، ”ٻڌي آيا. هيءُ آيا.
 اسانجي ڳوٺ جا وڏا ڀاڳ آهن جو ٺهڻ آيا آهن.“
 ڏاڍاڻن جو سردار وائڙو آي وارو. هر دل ۾ جوڳ لڳو
 نه ”هي ماڻهو آهن يا مسخرا. ٻيا اسانجو ٺاهڻ ڏي ڳوٺ
 ۾ دروازا بند ڪري وڃي لڪن ٿا ۽ هي چوڻو نه ٿي
 آيا اسانجا وڏا ڀاڳ آهن“ ايتري ۾ ٻائي ڪڍڻ وارو
 هٿ جوڙي چيو، ”هاڻ، ٻڌ پلاءِ ٺهڻ لاءِ ٿيا وڌو ڪراني
 آهي، اسان غريبن جي مهماني قبول ڪريو. ٻڌن-ٻڌا
 ٻڌو، ٻڌ جيڪي ٺهڻ لڳي ڪهڙي سو کڻي وڃو.“
 سردار من ۾ سمجهيو ته ڪا خبر نه ٿا هجن سو چيائين
 نه ”واپس آيا چالاڪي انهن سان هل. اسان کي ڪڍڻ
 ٺو چاهين ۽ اسان انهن کي وارا ڪرڻ آڻيون. ڪڍڻ

هتان جو اُن - جل ۽ ڪوٽ ورتائيندس. ڀڳت جي ڀڳت
 ڏيارڻ تي نه ائين ڪونه آهي، سندس ڪندڙ راءِ ڇو
 مڏهجي ڪرندڙ سندس سترامداس هونڪي آڳيا ڏني هئي
 نه دان ۾ مليل رقم مڏهجان هڪ پاڻي ۾ نه ڪٽان.
 هتي هيءَ ڳالهه ياد ڪرڻ گهرجي ته ڀڳت صاحب
 کي هڪ ڪرياني جو دڪان هو ۽ ڪجهه زمين ۾ هئس
 جنهن مان مڏهجي گهر جو خرچ هلائيندا هئا.

[۲] هڪ دفعي احمدپور جا ماڻهو، سندس ڪندڙ راءِ
 کي ڏوڇالا جي سهائتا ڪرڻ لاءِ وٺي ويا. اتي جي ڏوڇالا
 جي حالت ڏاڍي خراب هئي. اتي ڀڳت صاحب، سري
 ڪرشن جو مثال ڏيئي، ڪاهن تي لڪڙي رکي گهڻگهون
 جي ٿال تي جڏهن ڳاڙو، ”گهڻن چوڻدا ڪان... ان ان
 ان ان ۾ ۽ ساڻ ساڻ سندن منڍيءَ وارن ۾ سو ۾ سو
 ملايو ۽ ڇو جادو ٿي ويو. ماڻهن وقت ان وقت جيڪي ۾
 هو اهو سڀ گڏي ڏنائون ۽ گيترن تي چندا لکايا.
 هڪ سيٺ ڪان لاءِ زمين ڏني. حساب ڪيو ويو ته خبر
 پئي ته ۱۰ هزار روپيا ڪٿا ٿيا هئا. اهڙيءَ طرح سندس
 قمبر، شهدادڪوٽ، ٻدين، گهوٽڪي ۽ ٻين گيترن تي
 گهرشالان جو هٿ رکڻ ڪيو ۽ پئسي جي سهائتا ڏياري.

ڏاڙيان کي سکيا

ڳالهه ٿا ڪن ته هڪ دفعي هڪ ڏاڙيان جي ٽوليءَ
 پاڻي ڪندڙ راءِ کي لکي موڪليو ته اڄ توهانجي ڳوٺ جو
 وارو آهي، سو اسين توهان وقت اينداسين. خبردار، جي

ڪڪر ٿلهي وڙا ۽ ڀوردار برسات ٻيئي . جاءِ ڪو ڪاڌو
 ليار ڪيو وڙو هئو، اهو به جلدي چٽ هي هئان وڪيو
 ويو. اهو ڏسي اهو آفسر لڳي آي، معافي گهربل ڪيو.
 [۲] ڪيبلما نالي ڳوٺ ۾ ڀڳتن ٿي رهيو هو. سڄو
 آسمان ڪڪرن سان چالنجي وار هو، ميهن اوڻ لڳو.
 ان ئي گهڻو مسلمان ٻاٿر سس پس ڪرڻ لڳا ته ”ڏسون
 ته هنن واٽين جي پير ۾ ڪهڙي شڪتي آهي ۽ ميهن
 کي ڪيئن ٿو روڪي.“ ٻائي ڪوروام اندر ئي اندر ۾
 هيندي ڳالهه ڪي سمجهي وار ۽ هن ”-روڪ“ واپسي
 آيو شروع ڪئي. جيئن جيئن -روڪ واپسي آيو اهو
 ليئن ليئن ٻاٿر هٿ لڳا، برسات بند ٿي ويئي. اهي
 مسلمان شرمندا ٿي، ڀڳتاڻا لڳا ۽ هري ڪهڙن ٿوروڪهن
 ساهت ٿيو.

سري ڪوشڻ اوتار-گورو جا رکيڪ

سنڌ جي جيتا سبب گوروام کي ڪوشڻ-روپ
 سمجهندي آهي. خاص ڪري گوبال جي روپ ۾. ڀڳت
 گوروام پنهنجي آشرم ۾ ڪيترائين ئي گاديون ٻاٿرون
 هيون ۽ شيو اڏارين هوندي به انهنجي شيرا پاڻ ڪندا هئا.
 [۱] هڪ دفعي ڪيبلما نالي ڳوٺ ۾ گروشالا لاءِ
 چنڊو ڪنو ڪيو وڙو، چڱي رقم جمع ٿي. ڀڳتن، ڀڳت
 گوروام جي ڏاڍي شيرا ڪئي. تنهنجي ڀڳت صاحب
 سوال ڪيو ته ”گروشالا جي لاءِ ڪٿي ڪيل ٿو مان
 منهنجي شيرا لٿي ڪئي وڃي؟ جي ائين آهي ته مان

ڪٿي مل ڇڏي آيو هو، اٿان اها ڪٿي ڪر هڙي،
 بازار ڏانهن وڃڻ لڳي. بازار ۾ اچي راجي ماڻهن کي
 ٻڌايو ته ”هيءُ اها ئي مل ڪٿي آهي، جنهن لاءِ مولڪي
 سزا ڏني ويئي هئي ته ٽيڪ ڪري اها.“ ۽ ٻين ٻين
 ڏسي، سوچي ماڻهو حيران ٿي ويا.

[۵] هڪ ڀيري پگس ڪنڊورام پنهنجي ٻاڪ اوڻا
 ۾ دوڪان تي وڌي، سڙو ڏاڻي رهيو هو ته ايتري ۾
 هڪ خوبصورت جوانڙي، مسلمان عورت آئي. جنهن
 اندر ۾ ڪمٽ هو. عورت ڀڙ ڪٽي اوراڻ ۾ اها ڪري
 پگس صاحب کي ڪجهه (پرواهه) ڇڏڻ لڳي، ۽
 پگس صاحب ڏانهن اها ٻڌي ڪرڻ ۽ ڇاڻي واپس
 ٻن ڪراهن سان ڦاٿاڻ ۾ لڳي ويا. عورت جو ڏاڍو
 هي اٿڻ وڌو ۽ ڀڙ ۾ اچي سو هڪ چالاڪي سوچي
 آيس ته مان هيءُ ٺاڪ جا ۽ اوڙ ڪٽي، گهر هلي ٿي
 وڃان، ۽ ٻه ٻه ماڻهي هي جوان (ڪنڊو) مون وٽ ايندو.
 اوه آئي هن کي پاڻ تي موهندڙ ۽ پنهنجي خواهش
 پوري ڪندڙ. ۽ سوچي، ان جوان عورت ٺاڪ جا
 ۽ اوڙ لڪائي ڪٻا ۽ سڏي گهر هلي ويئي. ڪنڊورام
 ۽ ٻيو ڀائرو ڇو ڏاڍو چالاڪ هو، جڏهن آيو ۽ پگس
 صاحب پنهنجن لاءِ ”ٺاهڻ ٺاڪ جا ۽ اوڙ وڪيا
 ۽ ڪنڊورام چيس ته ”آه، اهو هتي هڪ
 ڀڙ ٺاهڻ لاءِ آيو هئي، شايد اها ته
 ۽ ٻي ڀاڱي حڪومت، ڪنڊورام جي

الله جو رحم سڀني قانونن کان مٿي آهي ۽ الله وارو پڙ
 ڳورو ڏسي، مان توهان وقت آيو آهيان. اوهان به خدا ترس
 آهيو، هاڻي جيئن اوهان کي وڻي تيئن ڪرايو، حقيقت
 مون توهانجي اڳيان رکي آهي. پاڻي گورو رام جي
 اها ڳالهه ٻڌي، مير صاحب شروع ٿيو ۽ سمجهيائين ته
 پڳت صاحب پورن درويش آهي. هن جو حڪم موٽائڻ
 ٿيڪ نه ٿيڻدو. سو حڪم ڪيائين ته ٿيڻديءَ کي وٺي
 اچي پڳت صاحب جي حوالي ڪراو.

هڪ دفعي جي ڳالهه آهي ته هڪڙو شيواڌاري رائجيءَ
 نالي سندن گهر ۾ ڳاڙهين جي سڀيال لاءِ رهندو هو. هڪ
 سهورو وقت پڳت صاحب سان گذاريڻدو هو. هڪ ڏينهن
 هڪ چٽي ڪٽي ڏان ۽ ڳاڙهين کي ڇڪ ٻڌائڻ لڳي.
 اها حالت ڏسي، ان شيواڌاريءَ کي جوش آيو ۽ هڪ
 سوئڙي کڻي ان ڪٽيءَ کي هڻي ڪڍيائين، جهڙڪري
 ڪٽي ڪري ٻيٽي ۽ مري ويئي. پڳت صاحب کي جڏهن
 خبر پيئي ته ان رائجيءَ کي ڏوهاري ٺهرائي، ٿيڙن تي
 وڇڻ جو حڪم ڏنو. رائجيءَ ڇا ڪيو جو راج جو پڳت
 صاحب جي ڪٽ هيٺان سمهي پيو. ٻار اندر ۾ ٻيڙي سان
 ارداس ٻيو ڪري ته ”سائين! منهنجي لڄ وڪس.“

ٿوري ئي وقت کانوهه ڪيس ٺٽو ڪٽي ويئي ۽ هڪ
 سهو ڏٺائين. جنهن ۾ ڪيس حڪم مليو ته ”صبح جو
 وڃي ڏس ته ڪٽي جيئري آهي يا مري ويئي آهي.“
 رائجيءَ به صبح جو اُٿي وڃي ڏٺو. جنهن هنڌ تي

جو نه خيال نه ٿيو ۽ گهي آيو مير وقت.

مير جو پڳيف صاحب کي هڪ مائيءَ سان ايندو ڏاڍو سو-هڻهي وادو نه وري پڳيف صاحب ڪڏهن قانون کي ٽوڙڻ آيو آهي. هن پڳيف صاحب کي آڏو ڀاءُ ڪري واپار ۽ ڪانڊس پڇيائين ته ”ڪيئن اچڻ ٿيو آهي؟“
 مائي ڪندو روم مائيءَ ڏانهن اشارو ڪري، ڪجهه چوڻ لڳي چاهيو ته مير صاحب وڃي ٿي ڇڏيو، ”پڳيف صاحب! توهان اڳئين ٻيري مڇ جو قسم ڪيو هو ته وري اهڙي ڪم لاءِ مان ڪرڻ ايندس. وري توهان آيا آهيو. ڇا توهانجو مطلب آهي ته قاعدو قانون سڀ بند ڪري ڇڏيان. مڙوڻن ۽ قاصين کي ڪڍي ڇڏيان. الصاف ڪرڻ ڇڏي ڏيان. جيڪڏهن توهان ائين وڙو وڙو ٿرڙاڻن کي ڇڏائيندا رهندا ته رياست هر اڌ ڏاڏو بڻجي ٿي ويندو.“
 مائي ڪندو روم هڪ چوڙي ڇڏيو، ”مير صاحب! توهان مون مڇ جو قسم ڪيو هو ۽ وڃڻ ڏنو هو ته مان وري ڪرڻ ايندس. پر جڏهن هن مائيءَ مون وقت ڏاڍو ڏاڍو، جڏهن دولتي هن جي اهر اچڻ جو خيال آيو ۽ هن مائيءَ جڏهن الله جو آسرو ڏنو تڏهن ملڪان مڇ جو قسم وري وارو. سو هڪ پاسي پنهنجي مڇ، عزت ۽ قانون ڏاڍا ۽ ٻئي پاسي الله جي آسري پر اڃا ان مائيءَ جا آڏون ٿورا نه مائيءَ جا آڏون ٿورا لڳا. قاعدا قانون هن دنيا جي ماڻهن لاهيا آهن، اهي ڪي الله کان مٿي ڪرڻهن. ماڻهن اهي قانون پنهنجي فائدي لاءِ لاهيا آهن.“

صاحب! الله ڪنڊو نه اهڙي ڪم لاءِ اوهان وٽ ڪونه
اڻندس. ”اوه ڦيڏيءَ کي ڇڏائي، هن جي ٻانهن مائيءَ
کي ڏنائين ۽ جوان کي هدايت ڪيائين. ”بابا! تون
سڌري هل. پوڙهيءَ ماءُ کي سڳي رک. ڏره جهڙا ڪم
نه ڪر، جو ڇيل ۾ وجهين.“

ڪجهه مهينن کان پوءِ وري هڪ ڀيرو مرد مائي آئي.
ان جو پٽ نه ڪنهن ڏره ۾ گرفتار ٿيو هو ۽ خيرپور
رپاسٽ ۾ ئي نظر بند هو. مائي اچي سندس ڪنڊوررام جي
بيرون تي ڪري پئي ۽ زار زار روئڻ لڳي. سندس
ڪنڊوررام مائيءَ کي چيو، ”اهڙا ڪهڙو ڪم آئيئي.“
مائيءَ چيو، ”سائين! مير وٽ منهنجو پٽ ڪنهن ڏره
جي ڪري قيد آهي، ان کي آزاد ڪرايو.“

سندس ڪنڊوررام چيو، ”اهڙا مون کان رادو ڪم نه
ٿيندو. مان مير صاحب وٽ وڃي ٿي هٿ رکي قسم کڻي
آيو آهيان ته وري اهڙي ڪم لاءِ نه اڻندس، سو هاڻي
ڪهڙي منهن سان وٽس وڃان. جيڪڏهن هو لاڪار ڪري
وڃهي ته منهن ڪنهن کي ڏيکاريندس.“ مائي نه مڃڻ
هئي. زار زار روئي پئي ڪڍي چيائين، ”پڳت صاحب!
الله ۾ آسرو رکي، تُو وٽ آئي آهيان. الله لوڪ آهين.
مون وڌو آهي ٻڌ. توکان سواءِ ٻيو ڪير آهي؟ باقي الله
کان منهن وڙڙو هڻجيئي ته اوه اڃي ڳالهه آهي.“

پڳت ڪنڊوررام، الله جو نالو ۽ مائيءَ جون آڙون
نيزاراڻن ٻڌي پگهرجي ويو. ڪي شين پڙهڻجي قسم ۽ عزت

جي ڪهڙي خبر. مان توهانجي لاءِ هي آهيان، هوندي
 رحم ڪرايو. ۱۰ ٻيون ئي ڪري ڌار ڌار روڪڻ لڳي.
 پڳت صاحب جي دل پگهرجي ويئي ۽ هو ان آئيءَ
 سان گڏجي مير وٽ ويو. مير، پاڻي ڪوررام کي اوچتو
 پاڻ وٽ ايندو ڏسي، آئي ايندو ۽ آندو ۽ آندو ڪري کيس
 ويهاريائين. پڳت صاحب هڪ چوڙي چيو، ”مير صاحب!
 اڄ مان توهان وٽ عرض ڪئي آهي آهيان. هن ماڻهيءَ جو
 هٿ ڪنهن ڏوهه ۾ توهان وٽ بند آهي. ههڙائي ڪري
 کيس آزاد ڪري، سندس هڙائي ڪرايو. ۱۰ مير صاحب
 هڪ چوڙي چيو، ”پڳت صاحب! توهان سو ڪڙي
 معاملن ۾ نه پيو. جي ائين ڏوهن کي آزاد ڪيو ته ماڻهو
 ۾ بدامني پيدا ٿيندي ۽ سرڪاري ڪاروبار ۾ اڙو نه
 هلندو.“

پاڻي ڪوررام چيو، ”مير صاحب! مون ماڻهيءَ کي
 وڃڻ ڏنو آهي، هاڻي ان جي عرض وڪڻڻ توهانجي هٿ
 ۾ آهي.“ مير صاحب چيو، ”پڳت صاحب! مان هڪم
 جو ٻانهو آهيان. هڪ دفعه ماڻهن کي خبر پئي ته اهي
 اوهانکي لڳندا ۽ بدو سرڪاري ڪم ۾ دست اندازي
 پيشي ايندي. اهي ڪري هن دفعي کڻي مان توهانجو
 چوڻ وڃي، هن کي آزاد ڪريان ٿو. پر توهان ۱۰ مڃ
 ئي هڪ رڪي قسم کڻي ڇڏيو ته وري توهان اعڙن ڪم
 لاءِ مون وٽ ڪونه ايندا.“

پاڻي ڪوررام نه کڻي مڃ ئي هڪ رڪي چيو، ”مير

نهندي ڪري هنن دنيا ڀريءَ لڙ سان ڪوڙ هڻي طرف ڏٺو
۽ چيو ته ”هون جهڙي ڏچ ۾ ڪهڙو اڀ آهي، مان اڀ
پنهجي ڪوڊيو جي شرط ۾ بهر آهيان، تون اڀ هن جي
شرط ۾ وڃ ۽ هميشه هن جي ڏوٽيءَ جي رک پنهنجي
سڀار تي لڳائيندو ڪر.“

ان ڪوڙ هڻي اڀ شڙا سان انهن ڪرڻ شروع ڪيو ۽
وقت گذرندي هن جو سڄو ڪوڙهه چٽي وارو.

دل ۾ رحم

ڳالهه اا ڪن نه ڪڪ ڏيئي هڪ مسلمان جوان خيرپور
واسف ۾ ڪو ڏوهه جو ڪم ڪيو هو، پوليس هن کي
پڪڙي مير وٽ وٺي آئي. مير ڪيس هلايو ۽ ان جو
ڪي قيد جي سزا ڏنائين. جڏهن اها خبر ڦهلي ۽ جي
ماءُ کي پيئي ته هوءَ ڊوڙندي پڳت گدور رام وٽ آئي
۽ هڪ جوڙي چوڻ لڳيس ته ”سائين! هونتي رحم ڪرايو،
منهنجو هڪ ئي سڪم ٿو پٽ آهي، منهنجو آسرو آهي،
منهنجو ڀاءُ ڪو نه اوهي واهي ڪونهي. مير ڪيس سزا ڏئي
آهي. الله جي نالي مير کان پنهان آزاد ڪرائي ڏيو.“

پاڻي گدور رام چيو، ”مائي! منهنجي هٿ ۾ ڪجهه
ڪونهي. منهنجي پٽ ڏوهه ڪيو آهي. ان کي سزا مير
ڏني آهي. مان وڃر ڇا اڻ ڪري سگهان؟“ مائي به جلد
چٽڻ واري ڪانه هئي. تنهن ٻلاڻد کولي چيو، ”سائين!
الله جي نالي منهنجو ٻلاڻد پيو. مير صاحب کي توهان
جيئن چوندا تئين ڪندو. مير صاحب کي اسان جي حال

ڪرناو نه ان بيمار جي پتي نه آئي اچي ويئي. ڪجهه
 ڏينهن تائين علاج ٿيندو رهيو پر هنجي طبيعت ڪو نه
 سڌري. پراڻ-پڪيڙو اڏانهن جي ڪوشش ڪرڻ لڳو.
 ٿڌن هن جي پتيءَ لائي ڪنڊو رام جي چوڻ تي ڪري
 زوئي پراڻا ڪئي نه ”سائين! توهانجي دور تي سڪا
 اچن ۽ ساوا ئي مرن، پر مان نه هري ڀري آئي هئس
 ۽ سڪل (ٺاڻس) ئي وڃان، اها ڳالهه پڳت صاحب جي
 دور تي ڪهڻن تي سگهندي؟“

پڳت صاحب ڪيتري وقت تائين ڏيان هر مڪن تي
 وارو ۽ ڏيان ٿيندي ئي هن، شيوڪ جي سوار تي هڪ
 ٿوراو، هڪ ٿوراڻي تي هن جي ڏڪڻن دور تي وائي
 ۽ هر آهستي آهستي لهڪ ئي وارو.

ان اخروي جا بيا به ڪيترائي مثال ڏيئي سگهجن ٿا.

ڪوڙهڻي کي ٺيڪ ڪرڻ

هڪ ڪوڙهڻ پڳت ڪنڊو رام جي شرطن آيو ۽
 اچي ويٺي ڪيائين نه ”مردن کي هن ڀاڱيڪ وڙڪ مان
 چوڻڪارو ڏيارو.“ پڳت صاحب جواب ڏنو نه ”ادا نه
 مان وٺڻ آهيان نه سبب يا اولياءَ آهيان. ان ڪري تون
 ڪنهن حڪمران وٽ وڃ.“ پر ان ڪوڙهڻي آڙي اهڙي
 ڪندي ويٺي ڪئي نه ”ڪهڙن وٽن ۽ حڪيمن جا
 در ڏسي ڇڪو آهيان پر ڪٿان به آرام ڪرڻ مليو، هيڏو
 توهين تي مالڪ آهيو.“ پڳت صاحب ڪروڙا جو اوتار
 هو، هر هڪ ڀرائيءَ کي سڳي ڏسڻ هن جو مقصد هو.

ڏهرڪي ۾ ڇڏي ٿي رهيو هو، ايتري ۾ هڪڙي مائي
 پنهنجي مڙل پٽ جي لاش کي گهڙي سسان ڏيکي،
 هڪ ٻرسان جو ٿال کڻي آئي. ٻرسان سامهون وڪي، ٻار
 کي اولي ڏيڻ لاءِ پڳت صاحب کي ويهتي ڪيائين.

پڳت گدوررام ٻار کي کڻي لولي ڏني. اولي ڏيڻ
 کان پوءِ ٻار واپس ان مائيءَ کي ڏيڻ لڳا. مائيءَ ويهتي
 ڪندي چيو ته، ”ٻار کي ڪلائي ۽ روتاري ڏيکارا.“
 پڳت صاحب چيئن ٿي ڪهڙو مٿي ڪيو ته ڏاڏون ته ٻار
 مڙل آهي. پاڻي گدوررام ان مائيءَ کي چيو ته، ”هن
 نه رني چل ڪهت ڪرڻ لڳا ته آهي. ٻار پوءِ جي ڳجهه
 ۾ ڪڏهن ا هت چراند ته ڪرڻ ڪو.“ ٻار هوءَ مائيءَ
 پنهنجي هونءَ تان هيٺ نه لٿي. پريءَ سڀا ۾ آڏيون
 نڙيون ڪرڻ لڳي. ڪرڻ جو ساگر سڌت گدوررام،
 پگهرجي وار ۽ ٻڪاري چيائين ته، ”لال! ڇڏ، رام، ڇڏ،
 رام.“ پاڻي گدوررام جو ايترو ڇوڙ ۽ ٻار وٺي روئڻ
 شروع ڪيو. چوڌاري واٽ واٽ ٿي ويهي. پاڻي گدوررام
 اٿي ٻارنگيا ڪئي ته اڳتي ڪڏهن ا اهڙي ٻار کي لڙي
 ڪونه ڏيندس، جهجهجهو مڏهن ڏي ڪيل هوندو.“

[۴] هڪ دفعي هڪ ٻرسمي، هوليءَ جي ڏڻ تي

هنن وٽ آيو ۽ ڪجهه ڏينهن تائين هنن جي شيرا ۾ رهڻ
 جي لڳا ظاهر ڪيائين. پاڻي گدوررام انهن کي اجاڻ
 ڏني، اٿي ڪجهه ڏينهن رهڻ کانپوءِ هنن کي ٻار ٺهڻيا
 ٿي پئي. پاڻي گدوررام ٻار ڏني هنن جي پٽ کي

لولي لال اون ڏوان ا

لڪي جيڙي ٻال اون ڏوان.

۳۔ وور مڪت سر بره بواجي

ڪنڊلن گي چپ بهاري

سور داس ٻرپ بهاري مان ڪر

ڇوڻ ڇوڻ بهاري

بهاري، بهاري، بهاري

ڪردا اڙڙ اڙڙ اڙڙ

لولي لال اون ڏوان

لڪي جيڙي ٻال اون ڏوان

ڪردا اوڻان اوڻان اوڻان

اوڻان اوڻان اوڻان

لولي ڏوان لال اون

لڪي جيڙي ٻال اون ڏوان.

ٻار کي مڙهي لولي ڏيئي، پڳت گورو وار صاحب

ٻاسي ۾ ايل لکين شادي ڪهل ڪهوت جي هٿن ۾ اهو

ٻار ڏيئي چيو، ”اڀڙ وريءَ تي مان ڪهنجي ٻار کي

۾ هن بهاري لولي ڏيندس.“ ٻارو جي ڪرڻا سان هن

برابر پتو ڄاڻو ۽ هو ٻار کي کڻي، سندس کان آسپس

ٿي آيو.

[۳] شري ڪنڀا لال ڏيئي جي آسپس ماستر

۾ اکين ٽٽل واري جو هن ريت وڌائ ڪيو آهي.

هن جو نه هڪ لکي ٻائي ڪورو وار صاحب ۾

ڏهرڪيءَ ۾ پڄڻ ئي رهيو هو، ايتري ۾ هڪڙي مائي
 پنهنجي مڱل پٽ جي لاش کي ڪهڙي سمان ڏيکي،
 هڪ پرساد جو ٿال کڻي آئي. پرساد سامهون رکي، ٻار
 کي اولي ڏيڻ لاءِ پڳت صاحب کي ويهتي ڪيائين.

پڳت گدور رام ٻار کي کڻي اولي ڏني. اولي ڏيڻ
 کان پوءِ ٻار واپس ان مائيءَ کي ڏيڻ لڳا. مائيءَ ويهتي
 ڪندي چيو ته ”ٻار کي ڪلائي ۽ روئاري ڏيکارا.“
 پڳت صاحب جيئن ئي ڪهڙو مٿي ڪيو ته ڏٺائون ته ٻار
 مڱل آهي. پاڻي گدور رام ان مائيءَ کي چيو ته ”هن
 نه وٺي چل ڪهت ڪرڻ ٿيڪ نه آهي. ٻار پوءِ جي ڳجهه
 ۾ ڪڏهن به هٿ چرائند نه ڪرڻ ڪهي.“ ٻار هوءَ مائي
 پنهنجي هونءَ تان هيٺ نه لٿي. پريءَ سڀا ۾ آزادون
 هزاريون ڪرڻ لڳي. ڪرا ڪرا جو ساگر سڏت گدور رام،
 پگهرجي ويو ۽ ٻڪاري چيائين ته ”لال! ڇو، رام، ڇو،
 رام.“ پاڻي گدور رام جو ايترو چوڻ ۽ ٻار وٺي روئڻ
 شروع ڪيو. چوڌاري واٽ واٽ ئي ويهي. پاڻي گدور رام
 اُٺي ٻار لڳيا ڪهي ته اڳتي ڪنهن به اهڙي ٻار کي اولي
 ڪونه ڏيندس، جڏهن ته منهن ڏيکيل هوندو.

[۴] هڪ دفعي هڪ پراڻي، هوليءَ جي ڏڻ ئي
 هڻن وٽ آيو ۽ ڪجهه ڏينهن تائين هڻن جي شيراءِ ۾ رهڻ
 جي لڳا ظاهر ڪيائين. پاڻي گدور رام به هن کي اجازت
 ڏني، اُٺي ڪجهه ڏينهن رهڻ کانپوءِ هن کي ٻال نه وٺيا
 ئي پيئي. پاڻي گدور رام ٻار ڏئي هن جي پٽ کي

لولی لال اون ډاران ا
اکي چيږي پال اون ډاران.

دور مکت - وړه اواجي
کډلن کي چپ اهرې

وړداس پړپ اهرې لمن کړ
وړن لئون پلھاري

پلھاري، پلھاري، پلھاري
کړدا ارژ ارژ ارژ

لولی لال اون ډاران
اکي چيږي پال اون ډاران

کړدا اوټان اوټان اوټان
اوټان اوټان اوټان

لولی ډاران لال اون
اکي چيږي پال اون ډاران.

پښت گورډام صاحب
پاکي ډاډي، پکوت جي همن اهر

پاکي ډاډي، پکوت جي همن اهر
پاکي ډاډي، پکوت جي همن اهر

پاکي ډاډي، پکوت جي همن اهر
پاکي ډاډي، پکوت جي همن اهر

پاکي ډاډي، پکوت جي همن اهر
پاکي ډاډي، پکوت جي همن اهر

دې لاء پښت صاحب چې ګود هر ډنډو. پښت ګډوډام
 کيس ګود هر کټی، چهی دېتي هيښين لويي ډني :
 ”لراري دېوان لال نون - نكي جيړي ټال نون
 لوليان لول - لولي دېوان لال نون
 ۱- چندن داوي پنگوړا ګهړيا

وليا ابي واري ها ها
 ونځ ونځيلا کيلا لاکي

ماء جوي پلهاري

مون واري نيري

ماء جوي پلهاري

پلهاري پلهاري پلهاري

ګردا ارډ- ارډ- ارډ

لوي لال نون دېوان

نكي جيړي ټال نون دېوان

۲- مکتال ګوړيان ووني

نيل قليل ګډيان چوني

آني آني آني - آني آني آني

سر نيډي نې دېوان نوي

سر لال دي دېوان نوي

پست دا جډوړ جهليسان

جهلي سان، جهلي سان، جهلي سان

ګردا اوټان اوټان اوټان

اوټان اوټان اوټان

ڳالهائڻ ۾ سچائي ملي سگهي ٿي، جيڪڏهن حضرت عيسا
مسيح ۽ سهرت گرو رام داس مثل ماڻهن کي زندهه ڪري
سگهندا هئا ته پگيتي جي اڀ سان سبب گورو رام ۽
عصيب ڇمڪار ڏيکاريا نه آهن پر عصب جي ڪهڙي
ڳالهه آهي؟ سبب گورو رام کي سنڌ جا ماڻهو اولاد
والڪر پوڄيندا هئا. جيڪڏهن سائنسدانن کي ٻاهران ۽
سرشتي جي ڳڙهين جي خبر آهي ته سندن کي اڏڻ ۽
سرشتي جي ڳڙهين جي جان آهي يعني ته هن ماڻهي
ڇڪت کان مٿي آهي، آتما جي ڇڪت جي ڇمڪارن جا
پرڪيندڙ بڻجي ٿا وڃن.

هتي سبب گورو رام جي ڪجهه اهڙن ئي ڇمڪارن
جا مثال ڏنا ٿا وڃن.

[۱] هڪ دفعي روڻي (ضاح سکر-سنڌ) ۾ اچڻ
ڪيترن هلي رهيو هو. سبب گورو رام پنهنجي المستي
جي آئند ۾ ڳائي رهيو هو. ان وقت راڻي نالي واکهري
سوال ڪيو ته ”سائين! مون کي سڻان ڪونهي. پرڏي کي
پراڻا ڪراڻو نه هوندي ٻڌ ڇهي.“ سبب گورو رام جي
مک مان اڪري وار نه، ”لوڪي ضرور ٻڌ ڇهندو.“

ٻارن ۾ هندن کان وٺي سبب صاحب جو روڻي
۾ اچڻ ليو ته ان غريب واکهري ۽ پنهنجي ٻار کي وٺي
پگيت گورو رام جي ڀيرون ۾ سر جهڪاڻو.

[۲] هڪ دفعي مانجهند ڳوٺ ۾ هريڪيرن ٿي رهيو
هو. هڪ ماڻهو ۽ پراساد جو ٿال پٽ ڏيئي ٻار کي لڏي

وشواس ڪونه آيو. هو سوچڻ لڳو ته، ”جڏهن مها پرڻ
 جي اڳيان سڀئي سڌواسي نمن ٿا، اهو بخاري ديوت
 وارو ڪيئن ٿو ٿي سگهي؟“ اها انهيءَ ڳڻ ڳوٺ ۾ هو
 نه ڀالي ڪڍوررام هن جي ويجهو آيو. ٽن ماڻهن کي
 آيل ٿي کائڻس پيئڻس، ”اها! ٿوهان کي ڇا ڪهي؟“
 ٿڌن هن جواب ڏنو ته، ”پڳت صاحب ڪٿي آهي؟“
 سندس ڪڍوررام ٺهڻا سان چيو، ”ادا! ڪڍو هن سڙار
 جو ٺاڙو آهي، ڪا شيوا هجي نه چٽو.“ ويچارو اصول
 هڪو ٻڪو ٿي وڃي ٻڪڻر سندس چرڻن ۾ ڪري ٻڌو.
 پڳت صاحب ٺهڻي قبول ڪري جڏهن ماڻهن ڳوٺ
 ۾ پهتا ته اتي جي درٻار جي مهٽس ڏي—وداس صاحب
 اڳيان وڌي آيا ۽ هن جي چرڻن ۾ جهڪڻ لاءِ چيڻ ٿي
 هٿ وڌايائون، پڳت صاحب اڳيان وڌي هن جو هٿ
 ڇوڙ ڪيو. خود ڪڍو ٻڪڻي چوڻ لڳا ته.

نمبر ٽا جا ساکيات روپ

سڀ ڪوئي نوان آڻڪو - پر گو نوان نه ڪو
 ٿر لارارو نوليڪي - نوان سر ٿورا هرو.
 سڀ گدوررام ڪيترو به مشغول چون هجي، گهٽرا
 به سوال کانس چون ڪيا وڃن، نه به هرو ڪڏهن به
 ڪروڙ ڪونه ڪندو هو، هميشه نمونن - پاڻ وارو ورتاءُ
 ڪندو هو. رهيم جي چوڻ موجب:

”ميڏا اڻو لڳ ڇارو سڀ هي تمهारा ڏيڻ.“

پاڻي گدوررام پنهنجو جهون اهڙوئي بڻايو هو. خط لکندي
 جيڪڏهن هڪ ڪٺي به ڪاغذ تي اچي ويهي هجي
 نه ٿيستن لکڻ بند ڪري ڇڏيندو هو، جيستائين اها
 ڪٺي اٺان هلي نه ويهي هجي.

هڪ دفعي ڪيلما ڳوٺ ۾ پڳت صاحب هريڪيرن
 ڪري رهيو هو، ڏينهن ڇڙهي ويو هو، ڏهن اڻي ويا
 پر هن جو پڇڻ اڃا چارو هو، ايتري ۾ هڪ ساڌو اچي
 ويٺي ڪٺي نه. ”سرائي جي! نوانجي مڊليءَ جو
 امڙڪ الڌو ساڌو ضد ڪري رهيو آهي نه جيستائين
 پڳت گدوررام اچي هونڪي ٿيل ميت سان نه وهنجاري ڇڏي
 ٿيستن مان ڪجهه به ان جل نه ورتائيندس.“ پڳت
 صاحب جواب ڏنو ته ”حاضر! پڇڻ سمجهت ڪري مان
 اچي هن کي سڌان ڪرائيندس.“ پڇڻ سمجهت ٿيل کان
 پوءِ پڳت صاحب ان سورڌاس ساڌو وٽ آيو ۽ ڏاڍي
 پري سان کيس سڌان ڪرايائين. هتي هيءُ ياد رکڻ کپي

سترامداس جي پيداري جو سچو ڪم ڏاڍي ويٺو. انهيءَ ڪري لڳاتار ئي هن ٻي شادي ۱۹۸۸ سنبت ۾ ڪئي. ان وقت سندن عمر ۴۶ ورهيه هئي. سندن استري به ايشور-پڳت هئي ۽ هن سنبت سترامداس جي پيداري جو ڪاروبار سندس اڳين استريءَ وانگر اچي جهليو. هن استريءَ مان سنبت گدوررام کي هڪ پٽ پيسورام ۽ ٽي نياڻيون ڄاڻون.

ڌرم جا ڪم

پڳت گدوررام پنهنجي جيئري گهڻي ڌرم جا ڪم ڪيا. هن ڪيترن نياڻين جون شاديون ڪرايون. ڪيترا سفيديرش وٽس ايندا هئا ۽ اچي پنهنجي دڪي جيون جي ڪهاڻيءَ جو ورڻ ڪندا هئا. پڳت گدوررام سندن دڪ ڀري ڪهاڻي ٻڌي روئي ويندو هو. هـ پنهنجي پڇنديءَ آهر کين مدد ڪندو هو ۽ ڪيترن ئي شاهوڪارن ڏانهن چئنيون لکي ڏيندو هو ته ڪن حالتن ۾ انهن شاهوڪارن وٽ پاڻ ڪهي ويندو هو. شاهوڪار پڳت گدوررام کي ڏسي هٿ جوڙي چوندا هئا ته جيئن ڪم ڪراو ٿيڻ ڪراون. پڳت گدوررام سفيديرشن کي مدد وٺي ڏيندا هئا. پنهنجي هٿان گهران به انهن کي مدد ڪندو هو. هڪ دفعي جي مورنڪي يادگيري آهي حيدرآباد (سنڌ) ۾ ٻائي گربت صاحب جي ورسيءَ تي اتي گدوررام آيل هو. منجهند جي وقت هڪ ماڻهي پنهنجي وڏو نياڻي وٺي هنن وٽ آئي ۽ روئي ڪيـ يائين، ”پڳت صاحب! هن نياڻيءَ کي

ڪلام ۲

غافل ٻڌا جو ٿو گذارن

هي الڳي گذر جو مڪان.

۱- ملن ناضي وچ مدي

ويٺا پڙهن قرآن.

۲- جوڳي پنهنجي جاءِ تي

ويٺا رڳهائين رام.

۳- لاکڙو پوءِ ٻي ٻال ”چل“ ڏا

ٻالهن ٻڌرا غلام.

ٻي شادي

پڳڻا گورو رام صاحب جي پهرين شادي سنه ۱۹۶۲

۾ ٿي هئي، جنهن جو انهن ئي ڏڪر ڪيو ويو آهي. هوءَ

رهڙڪي واري سنه سترهين صدي جي درٻار ۾ گذاري

هئي ۽ سڄي پنداري جي جرائداري مٿان هواسي

هئي. ڪيترائي ماڻهو سنه ۱۹۶۲ ۾ ٻڌا هئا. ان

پنداري مان ٻه ڪري کائي ويندا هئا. هوءَ ايترو

پڳڻا، پتورن، سڦيل ۽ هڏ پڳل هوندي هئي. اوچتو

هن کي ٺهڻا ٿي پئي ۽ وڌيڪ سنه ۱۹۸۶ ۾ گذاري

وئي. ان کانپوءِ پنداري جو ڪاروبار ٺهڪ ڪونه هليو.

ڪهترن پراڻن ٻائي گورو رام صاحب کي زور آندو ته

ٻي شادي ڪراڻ، جيئن پنداري جو ڪم ليڪ ٺهڻي هلي.

پڳڻا صاحب به ٺهڻو نه ٿي شادي ٺهڻ ڪرڻ نه سٺ

آبي اړو نياري هه .

۳۱- آبي اندر آبي باهر

آبي او سپ لږکاري هه .

۳۲- هرکا شکل انهيدي آهي

عين اوئي اړواري هه .

۳۳- ګڼي ګڼوون ګڼي ګڼوون

ميډا مهب ګاري هه .

۳۴- جيون چمت ټوئي هک نالي

نډهن سر ګڼين ګارې هه .

۳۵- اګه داڼي مون سبزه ارګان

ډار ميره لک لاري هه .

۳۶- اصل مټي پره نازو رچاندي

نازوان دي نرواري هه .

۳۷- اصل ګماند نډهين وچون پيدا

ګيڼي هيټ ميناري هه .

۳۸- چيوون ګنډ ګهان ګنډ مصري

ګيڼي لک نازو لږکاري هه .

۳۹- سون وچون سو ډور نالا

هر ګنهن نازو اچاري هه .

۴۰- اوئي "سچو" سچ اوليدا

اوئي سبد سوارې هه .

۱۹- اوښي اڅ اچيدا لاجو

اوښي ګل ګيلاري هـ.

۲۰- اوښي ګاوي اوښي اڅاوي

اوښي سګ سبکاري هـ.

۲۱- اوښي خاک مامدا مهن ګون

اوښي عطر عطاري هـ.

۲۲- اوښي خاک تلندر ښدا

اوښي وچ هښاري هـ.

۲۳- اوښي دانهم اوښي ګوکين

اوښي مير مهاري هـ.

۲۴- اوښي لټږا دور اژېدا

اوښي کاک ګهاري هـ.

۲۵- اوښي مردا اوښي وژېدا

اوښي او صلهاري هـ.

۲۶- اوښي ګعبه اوښي پټانه

اوښي سنگ دږاري هـ.

۲۷- آبي ټوټ آبي جع

آبي اوسر لاري هـ.

۲۸- آبي اوښي جهر مرېدا

آبي او دملاري هـ.

۲۹- آبي علي

آبي قرب تراري هـ.

۳۰- آبي لسمېدا

گټي حافظ کا لب قاري هغه .

۸- گټي مغ اراعه گټي

ظاهر ذوق زاري هغه .

۹- گټي ذوق درويشي بهري

گټي است بهاري هغه .

۱۰- گټي مسند درالي قردا

گټي چورنگ چاري هغه .

۱۱- گټي انفس اکبر کردا

گټي پاک بيداري هغه .

۱۲- گټي ک اکوئي قردا

گټي مشک مشاري هغه .

۱۳- گټي چند ستاري اوچل

گټي سبج سهاري هغه .

۱۴- گټي هر کائي اولي اولي

گټي گدگ گداري هغه .

۱۵- گټي ستي گټي شيعه

گټي سرف سچاري هغه .

۱۶- گټي عاشق گټي معشوق

گټي ناز نظاري هغه .

۱۷- گټي آنا الحق دم مریدا

گټي زبان زاري هغه .

۱۸- اوئي حکم هليددا حاکم

اوئي هر گل داري هغه .

۱۰۰۰ سی مرادان ملعی هون

کاشی سی مرادان ملعی هون

هر گهر ۱۰۰۰ اسی کا آشیان

چاهی ای ماز چاهی رو ماز

پکھ کدور رار صاحب چلهن مستی ۱۰۰۰ اچی هینون

۱۰۰۰ سچل سو مسد چولدا ۱۰۰۰ نه سیدی مانهن کی مسد

مکری چلهندا ۱۰۰۰

کالم

اکیان گول تماشا لیکن

صاحب صورت - اری ۱۰۰۰

۱- ایلون اولون اولی داور

چؤطرف چؤذاری ۱۰۰۰

۲- مکی بلبل مکی کل قل

مکی باغ بهادی ۱۰۰۰

۳- مکی بمر الله یزهندا چلهندا

مکی خاص خمارى ۱۰۰۰

۴- مکی گهرشی گون کور اپنا

مکی شاه شکاری ۱۰۰۰

۵- مکی درد دوزااو کوما

مکی سیل سراری ۱۰۰۰

۶- مکی سمن کانو

مکی آب بنیری ۱۰۰۰

جي سھائتا ڪندو هو. پڳت مان جھڪو ٻڌو ۽ اڳتي اڳتي
 هو سو ڪڍو سالان، ٻاڻ سالان، اٺاڻن ۽ ٽيهن ۾ ورهائي ڇڏيندا
 هئا. هندن ۽ مسلمانن کي هڪ درشن ۽ سان ڏسندا هئا.
 ڪيترن مسلمانن کي مسجد جي مرامت لاءِ مدد ڏيندا
 هئا ۽ چوندا هئا ته مندر ۽ مسجد ۾ ساڳيوئي سائين آهي.
 جهڙن نه ۽

ڪعبي ۾ رهو يا ڪاشي ۾،
 نسبت ٿو اسي ڪي ذات سي هئ،
 ام رام ڪهو يا رهم ڪهو
 مطلب ٿو اسي ڪي ذات سي هئ،
 بي مسجد هئ. وه ايت ڪان،
 چاهي بي مانو چاهي وو مانو،
 مقصد ٿو هئ، دل ڪو سهجھانا
 چاهي بي مانو چاهي وو مانو،
 بي شيخ و ارهمن ڪي جهڳڙي
 سڀ نا سهجهي ڪي ٻانهن هئ،
 هم ني ٿو هئ، بس اڏا جانا
 چاهي بي مانو چاهي وو مانو،
 گر جلد محبت صادق هو
 هر در سي مرادان ملتي هين.
 مندر سي مرادان ملتي هين
 مسجد سي مرادان ملتي هين،

هن جي شهن جي لڏ ۾ ٻڌندڙ، ٻڌندڙ پاڻ ٻلائي وڃندا
هئا. پر ماڻها به هنن ۾ ٻڌندڙن جي لڏ ۾ ٻڌندڙن جي لڏ ۾
رکيو هو، جو پتي جي دل کي ڪڍڻ ۽ پاڻ وٽ
قابو ڪري ڇڏيندا هئا. هو ڪنهن کي ڪريءَ جي ٺار جو
ڄاڻ ڏيندا هئا ۽ اهڙو ئي اڀرڻ ڪندا هئا.

ماڻھو ڪي ماڻھو جو ڌوڪ - ٻوٽا ڄمڻ وڃائين ٿا
پڇن ٻيا پڇن - ڇي جي - ٻاڻي پاڻ ٻڌائين ٿا
دلڻا ڏوٽي ڏيڻ ٿا - ڪن ٿا - سانڍي ساڻ - ڪائين ٿا
مال ۽ ڪو ماڻھو وڃي ٻوٽو - خوش ٿي وڃي ڪائين ٿا.
اهڙي ڪري جا ڪيترائي اڀرڻ ۽ شهن ڏيڻ ڪري
جس سان ٻوٽا ڪٽائڻ ٻڌائي ماڻھن جي دلين ۾ ٻڌائيندا
هئا - ڪو ٻوٽو ٿو ڪڍندا هئا. پڳت لاءِ ڪنهن کان به ڪو
ٻاڻي ڪونه ڪهڙندا هئا. سندن ڪو سڌو سڌو ٻڌائڻ
الين ڪندو هو، پر جيڪڏهن ڪو سڄيءَ شرن سان ڪا
ٻڌائي ڪئي اهو هو ته اها ڏکي ٻڌائي، غراڻي ۽ ڪو ٻڌائڻ
۾ وڃائي ڇڏيندو هو. ڪيترائي ٿوڻا لنگڙا ۽ ٻيگلا وٺڻ
ٻيا ٻڌندا هئا. ٿوڻا ڪٽڻا ۽ ٻيا ٻڌندا هئا.
۽ ڇاڙ ٻڌڻ وٺڻ ۾ ٻڌندا هئا. ڇوڪر ڇاڪ، ڏاڪ
ٻڌندا ۽ اڄ نيج جو ٻڌائي ڪڍو رار وٽ ڪو به پيد ڪونه
هوندو هو. ڪو سڌو ٻڌائي، ٻڌائي، پر اڳڪاري، ٻڌائي
ٻڌندا هئا. ٻڌندڙن ڪو ٻڌائي ۽ ٻڌندڙن ڪو ٻڌائي
ٻڌندا هئا. ڪو ٻڌائي ٻڌندا هئا. ڪيترن ئي
ڪو ٻڌائي ٻڌندا هئا. ڪو ٻڌائي ٻڌندا هئا.

آزاد ڪرايو. منهنجو ۽ انهن مسلمانن جو ڪنڊ هن اڳيان
نمي وڃو ۽ کيس دعائون ڪرڻ لڳاسين.

[۲] هڪ دفعي دادلگاري جي ڳوٺ ۾ هڪ غريب
مسلمان اچي ڪندو ررام صاحب کي عرض ڪيو ته مون تي
وانڊل مل ۽ ٽيڙ مل جي ڪڙڪي نڪتل آهي، مون وٽ
نه ڪجهه به ڪونهي. رڳو هڪ گڏو آهي، جيڪو مٿن
کي ڏيان ٿو، پر هو وٺن ئي ڪونه ٿا. انهن ڪري
آهيون، مون تي ڏيا ڪري، مون کي هن جهجهت مان آڇو
ڪرايو. ڀڳت ڪندو ررام جواب ڏنو ته ”ٿوڻ روز صبح
جو سوار آئي، الله جو نالو پاد ڪري، مسجد ۾ بهاري
پائيندو ره، نه تنهنجو قرض خرد بخرد معاف ٿي ويندو.“
انهيءَ مسلمان به سميت جو چيو مڃي، سڱ ۽ صديق سان
مسجد جي شيرا ڪندو رهيو. ڪجهه ڏينهن کانءَ وانڊل
۽ ٽيڙ مل پنهنجي ٻڪري وصوليءَ لاءِ جهڻن ئي ڪڍي
نه ٻڪريءَ تي هڪ اکر به ثابت ڪونه ٿيو هو، سڀ
مڃي ويا هئا.

اهو هر ڀڳت صاحب جي ايشور-ڀڳتيءَ جو پراڻو.
ڀڳت ڪندو ررام جي گلي ۽ مٿو واٽي ۾ اهڙو نه
ميدان هوندو هو، جو جتي به ويندا هئا ۽ هري ڪيرن
ڪندا هئا ته هزارين ماڻهو ڪٿان ڪٿان جا ڪهي اچي
سندن واٽي ۽ نماڻو مڪڙو پسندا هئا. ڪٿائون به جيڪي
ٻڌائيندا هئا، تن ۾ گمان، ڀڳتي ۽ وئراڳيءَ جو اُپديشن
پراڻو هوندو هو. ڪن ٻاٽي سان به ڏاڍو پرام هوندو هوس.

هندو مسلم ۾ ايڪي جا پرچارڪ

پکيت ڪندو رورام جن - جي حوالي ڪندو مسلم ايڪي جا پرچارڪ اي رهيا، هنن جي ڇوڙن ۾ افسري ڪهڻا ڪرڻ اي ٿوري ڇوڙن مان غر اوي نه هڙ مسلمانن جي ۾ خلاف هئا. پورو اٿڻو اهو رها ڪڏهن شڪ جي ڇڏي سگهجي ٿو نه هنن جي ڇوڙي ۾ ڪلي ڪيل ٿي جو وڏو حصو غريب مسلمانن جي هئا، اولادو هڙ. هڙ اهو به ڪڏهن ۾ نه ڪڏهن ڪڏهن ڪندو مسلم ۾ اڏي ۾ اهو ۾ ڪندا هئا.

هن ايڪتا جي پرچار ڪري هڙ ايترا مشهور هئا جو هڪ ديني سند جي ڪورار سڪو ۾ درٻار لڳائي هنن کي ڏاڍو مان ڏاڍو آفران ٿاڻو ۽ اولنگي لڳ ٿاڻي. هنن جي ڪندو مسلم ايڪي ۽ سمنڊشي ها ڪڏهن. مثال ٻيوڪ ڏهن نه:

[۱] سڪو جي احراري اڳڙان ٻاڪٽر مهود عمر ٻاڻو. ڪئي نه هڪ ديني روهڙي استيعان اي مسلمانن کي ٻا ٺڪمٽ مساري ڪرڻ جي ٿر ۾ ٿي. ٿي ۽ اڪڙي اڙيس حرائي ڪرو. اهو مسلمانن کي ڏاڍو ۽ ٺڪمٽ جا پٽا ڪرڻ هئا. پکيت ڪندو رورام جڏهن کي هون ان کان اڳ - ڪڏهن ڏار نه ڪرڻ هڙ، سو ٿي ٿي ۽ اڙيس واري وٽ وڏي آڙ ۽ اچي کين ڇوڙ نه ڏاڍو ۽ ٺڪمٽ جا پٽا هنن غريبن جا مان ٿر ٿيڻا. هن اهو ڏاڍو ا رها هڙ. آڻا ٿري، اهو پڻهي مسلمانن کي

پڙهڻچاڻن جي ٻڌي

سمن ڪڍڻ وارو صاحب پڙهڻچاڻن جي اڳي ۽ ٻڌي ۽
 ئي خاص ڌيان ڏيندا هئا. جتي به وڃندا هئا اتي پڙهڻچاڻن
 جي سنگهڻن ۽ ميل مهلاپ جي ٻاري ۾ ڪوشش ڪندا
 هئا. هن ٻاري ۾ ڪجهه مثال هيٺ ڏنا ٿا وڃن.

[۱] هڪ دفعي ”درس“ ڳوٺ نوشهري فيروز تعلقي
 جا پڙهڻچاڻ هين کي ٺيڻي ڏيڻ آيا پر پڳت صاحب جن
 اها نامنظور ڪئي ۽ چيائين ته ”پڙهڻچاڻن اوهين پڙهڻچاڻ
 ۾ ٻڌي آيو، پر اهو ئي مان اڀرندس.“ پڙهڻچاڻ جواب ڏنو
 ته ”سائين! اها ڳالهه اسانجي وس جي ڪونهي، اهو
 ڪم اوهانجي ئي هٿان ئي سگهندو. توهانجي ٻڌارو
 ئي ته صرف اسانجي پڙهڻچاڻ ئي اٿر ٻڌندو پر آسپاس
 جي ڳوٺن تي به سندو اٿر ٻڌندو.“ پڳت صاحب اتي ويا
 ته هروڳهرن سان گڏ پڙهڻچاڻن کي اڀرندڙ رستي ڳوٺ
 ڏيئي نه. صرف ڳوٺ جي پڙهڻچاڻ بلڪه سڄي تعلقي ۾
 وڻن ڪري پڙهڻچاڻن کي ٻڌي به آندو.

[۲] جڏهن جڏهن سمونچاڻ کان اٽڪل ٽي مهڻو اڳ،
 هين جو ”لکي“ لائي ڳوٺ ۾ وڃڻ آيو. اتي هين کي
 خبر پيئي ته اتي جي پڙهڻچاڻ ۾ نه. صرف ڳوٺ آهي
 بلڪ ته هزار روبا به پڙهڻچاڻ وٽ رهيل آهن. پڳت جن
 موقعو ڏسي، ساڻن ڳالهه ڪئي. رات جي هروڳهرن ۾
 به ان جو ذڪر ڪيو، هڪ اڌ ٽيڻهن وٽي سڀيئي پڙهڻچاڻ
 وصول ڪري پڙهڻچاڻ کي ڏنا.

روپيا دان ۾ ورتا ۽ ان مان الههءَ مائيءَ جو گروي لڏل
ڪور ڇڏي ڏنو.

(۳) هڪ مذهبي ڀائي ڪندڙ ڪندڙ صاحب جو شڪار ڏاڍو
۾ وڃڻ لڳو. اتي اڙامڻ لڳي ڪهڙي عرض ڪري ٿو.
”هتي جي لنگيءَ سبب شروع ڪيل لنگيءَ جي ڏاڍي
آخري ڪري ٿي سگهي آهي. سو اوهين ڪا واهر ڪريار“
سڀ ڪندڙ ڪندڙ، انهن کي ساڻ وٺي شهر جي سڀني
شاهڪارن وٽ وڌو ۽ اهو آڙ هزار روپيا ڏڏ ڪري ڪن
ڏنائين. ان اهوئي لنگيءَ جي ڏاڍي آخري ٿي سگهي.
(۴) هڪ مذهبي خانوور تعلقي ميرپور ماٿيلي جي

ماڻهن ڳوٺ لاءِ درٻار (ڪرو مندر) ٺهرائڻ لاءِ ڪندڙ ڪندڙ
کي عرض ڪيو. پگت صاحب ڳوٺ جي ڏاڍن شخصن
مٿيان ۶۰۰ روپيا ڪٺا ڪيا، پر اهي روپيا درٻار ٺهرائڻ
لاءِ ڪافي نه هئا. ان ڪري ۱۰ چار ٽيهن ڳوٺ ۾ رهي
ماڻهن وٽ جيڪا پئسيات جي پٽاها وٺيل هئي، سا
وٺل ڪئي ۽ مندر جو ٺهڻ ڪريار.

(۵) ڪوئيٽ (بلوچستان) ۾ جڏهن پوڪهه آيو تڏهن
پگت ڪندڙ ڪندڙ صاحب انهن ٽيهن ۾ ڇهه ڪٺا آباد (سڏ)
۾ آيو. هو ”ميش“ عرصي اسٽيشن تي ايندڙن سان ڪڏهي
۾ ويندڙ ۽ ڳايال ۽ پٺڙن ڇوڙ ڇوڙ ڪئي. ٽريڊن ايندڙن
۾، انهن جي سڙو-ٽوپل ۽ سڀاڻ ڪندا هئا ۽ انهن
کي آلت وغيره ڏيندا هئا ۽ ٻين ڪيترن ٺهرن جي
ڏاڍو ڪندا هئا.

هائي هنن جي ٻڌاڪار - وريءَ جا ڪجهه مثال هيٺ ڏجن ٿا :-

(۱) ڪراچيءَ ۾ اڃا به وڏن ئي دفعو پڳس صاحب جن آيا هئا. جيترا ڪن ويٺي ڪمي نه ڪراچيءَ ۾ هر سال پليگ جو ڪوٺ ٿيندو آهي، تڏهن سنڌ ۾ به ڪراچيءَ کي ڪراچي نواسين جي طرفان ٻارائيا ڪيو نه. جنهن هين ۾ ٻياري شهر واسين کي نه سٿائي. پاڻي ڪموررام جراب ڏنو نه مان سنڌ يا ساڌو ڪونه آهن ان ۾ به ٻارءَ جي اڳيان ٻارائيا ڪرڻ مڏهندو ڪم آهي، اڳتي هن جي مرضي.

”مڏهندو وس واکا، ٻڌڻ ڪم اڻوچ جو.“ انهن چئي سمجس ڪموررام ڏاڍي شـرڌا سان سائينءَ - ڊر ٻارائيا ڪئي. نتيجو اهو نڪتو جو سندن ٻارائيا سائينءَ وٽ اڳهائي. انهيءَ کانپوءِ ڪراچي نواسين الهيءَ ٻياريءَ کان چوٽڪارو پالو.

(۲) وڏيري نالي ڳوٺ ۾ هڪ ڪيرن لي رهيو هو، هڪ ماڻهيءَ عرض ڪيو ته ”مڏهندو گهر هڪ ڏٺوان وٽ گروي رکيل آهي، اهو شاهوڪار ضبط آهي، ان کي ضبط ڪرائي رهيو آهي. مڏهندو ڪمائڻ وارو ڪير ڪونهي. مان، مڏهنجي نهن ڌيءَ سڀئي ئي گهر ئي وڃنداسين تنهنڪري تڏهن بهراني ڪري ان شاهوڪار کان اسان جو بند ڇڏايو.“ پاڻي ڪموررام هن کي آلت ڏنو. ٻئي ڏينهن نگر جي سڀ کي گهرائي، کانئس هڪ هزا

ارڙهان پراڻ لکڻ ڪالھوءَ مھرشي وٽاس ان وچن ۾
 انھن جو سار لکيو آھي تہ ”سندسار ۾ ڇھ ڪڏھن ڪوئي
 پنج آھي تہ اھو آھي پراڻڪار، ۽ ڇھ ڪڏھن ٻاٻ آھي
 تہ اھو آھي ٻئي کي دک ڏيڻ.“

مھرشي وٽاس هي هنن وچن جو سمجھ گورو رام
 جھن کان وٺي ئي ٻالن ڪيو. هنن جي جيون ۾ شايد
 ئي اڙو ٻل ٿورو هجي جيڪو پوماڻھ ٻڌي دان ڏيڻ
 کان خالي وار هجي. ٻڌهتي ڪرڻو پائي سترامداس
 رانگر هن هيءَ آءِ ڪه اڃا ئي تہ هري ڪهڻن جي وقت
 ڇهڪي تہ هنن جي جهوليءَ ۾ ايندو هڪو، اهو غراون ۽
 اٺالن ۾ ورهائي ڇڏيندا هئا. ٻڌهتي ٿه ڀاڄي تہ هڪ
 ڪوئي ڪوٺ ڇڏيندا هئا. هنن جي گهرسب جو سڄو
 ڪاروبار دوڪان جي ڪمائيءَ مان هلندو هو. هڪ ڪڏھن
 جو دک سهي ڪوٺ سگھندا هئا. هندن کي هيٺيون
 دعوو ڏاڍو وڻندو هو، ڇا تہ هو ان چوڻي جي ساڪار
 ورتي ئي پيا هئا.

هنن سان هاج ڪر، مک سان رار ڏيائي،
 پگهر جي اورعتي مان، ڪجهه، پکتي جي مڏھن ٻائي،
 ٻئي سالنگ رسائي، تہ خوش هونديان ڪارو چوي.
 ارڪٽ:- هنن سان متسب ڪر ۽ مک سان رار رار جو
 چاٻ ڪر، ٻڌهتي پگهر جي اورعتي مان ڪجهه، غراون
 جي مک ۾ وجهه. ڇھ ڪڏھن اھن ٻڌهتي ڪالھن کي
 ۱۱۰ ۱۱۱ تہ سدائين خوش رھين.

”درېدا نمدون مارني مکيا لږا نه ماري ګهر،

آندږي ګهر-ر جائی، پیرا لږا دي چوم.”

(۲) پښت ګډوډام، ګډون اچا ټاکه هڅه نه هک

دفعي پښت وجهندي، کس ګډون اچي ه ګډوډام ه ګډوډام ه

وېشوي دښو ه منډي وډي. اچي ه وېشوي دښو سمدس

کلي ه وډو. ټاکه ګډوډام ګډوډام واري سمدري رقم سمدس

سترامداس جي وډو-رو ني سوا لږا ه ګډوډام ه وډو لږا

چډي. صرف دښو ه منډي ټاکه وډو رګډوډام. اچي دښو

صوب جو دښو هچي لي پډي ه منډي آډو ه ټاکي، سمدس

سترامداس وډو آډو ه اچي کس پیرا لږا پیرا. ټاکي سترامداس

کس دښو ه منډي ټاکه دښو، منډي کډي ټاکي. ټاکه

ګډوډام ګډون نه سمدس سترامداس کي هن حالت ه ګډو

دښو هڅه سو هن جي اکين ه ټاکي پیرا آډو. هن دښو

منډي لږا سمدس سترامداس جي پیرا لي وکي، وډوډي

معافي ګهري. سمدس سترامداس کس کلي لږا هچي هچو

”اچا! هڅو ګډون وډو هچو نه مال ملي، اچي اچي اسا

جو حق ګډوډام. لږا سائين هچي ټاکي لي ملي نو

سائين هچي اچي ګډوډام پیرا کي دښو ګهري. اچي اچي

دښو کډوډام پښت ګډوډام ګډوډام هچي هچو

مليل سمدري مال اچي اچي ګډوډام هچي وډو لږا هچي هچو

پیرا پکار جا ساکيات روپ

اشتا دښو پښت-وېشوي وچن دښو

پیرا پکار پښت-وېشوي - پیرا نه پیرا نه پیرا

مونکي هينئر ئي ٻاهر وڃڻ آهي، لهندگري الله جي
 نالي تي هينئر ئي ڪجهه ڏيارايو. ڀڳت ڪدوردار، الله
 جو نالو اڏي خوشيءَ سان جهوليءَ مان من پري هڻي
 ڏني. قسم سان ان من ۾ چالنديءَ جا ئي سڪا گهڻا
 آيا. هو ڀڳت صاحب جا گڻ ٻاڻيندو، خوشي ئي هليو
 وارو. رڳو ڏسي هڪڙي ٻئي مسلمان فقير به گهر ڪئي.
 ڀڳت صاحب ان کي به جهوليءَ سان من پري ڏني.
 فقير ڏٺو ته کيس سڀ نامي جا ئي سڪا مليا آهن، سو
 هو غصي ۾ پوي وڃي وڃي انهن سڪن کي ڏور سان ڀڳت
 صاحب جي مڙهه ۾ اڇلايو. گرميءَ جو وقت هو اوچتو
 هن واقعي ڪري ڀڳت صاحب کي دهشت واري
 ڪجهه ماڻهو ڀڳت صاحب جي ڏيکيل ۾ لڳا ۽ ڪجهه
 ماڻهن انهيءَ مسلمان فقير جي غريب مزاج ڪئي. خوش
 ۾ اچڻ تي مائي ڪدوردار هزارين سوال ڏهولي ڪيو ته
 اهو فقير ڪٿي آهي، توهان هن کي ڇڏيو ته ڪرڻ؟
 رڳو ڄاڻي ته فقير کي غريب ماڻهو وارو آهي، ڀڳت
 صاحب ڏاڍو ڏکي ٿيو ۽ آڻيا ڏٺائين ته، ”هن کي ڳولهي
 وٺي اچو.“ فقير جي اچڻ تي ڪدوردار ڏاڍي ٻار سان
 ان کي سمجهايو ته ”ٻارا! ڏيڻ وٺڻ وارو نه خدا آهي.“
 هو لاحق مونکي ڏيکاريو. ”اٽل ڀڳت ڪري جهوليءَ مان
 جهڪي هن جي من ۾ آيو سو ڪلهي فقير کي ڏٺائين.“
 رڳو ڏسي فقير ڏاڍو شرمندو ٿيو ۽ معافي وٺڻ لڳو. ڀڳت
 صاحب هڪ ڀيرو ڀڳت صاحب جو سڙو ٻڌو ٻڌايو:

ولېدو هو ان جا پيسا ۽ جيڪي ڪجهه ٿيندو هو، سو
ليکندو ويندو هو. اهڙيءَ طرح اهو ڪاروبار پيو هلندو
هو. پاڻي ٿاڙاچند ڪڍاري وٺو ته پاڻي ڪډوډرام ڊوڪان
هلانديدو هو. اهو به پاڻي چوٽيل کان مال وٺندو هو ۽
انين جهڙو ڪٽو هلندو آيو، صفا ڪونه ٿيو. ڪډوډرام
پاڻي چوٽيل کي ڪهڙيءَ دٻا لکيو به جيئن ته چوٽيل
به ڪهڙي ڪر وارو هو. تنهن ڪري ان کي وقت ڪونه
ملو. آخر ۱۹۹۲ سنبت جي پښت ڪډوډرام دل به خيال
ڪيو ته حياتيءَ تي بقاء ڪونهي. حساب صفا ٿيڻ تي
گهرجي. تنهن ڪري هن پاڻي موٽارام جو سندس سنگتي
هوندو هو ۽ سندس حساب ڪتاب رکندو هو. تنهنڪي
سمجهائي گهوٽڪيءَ ڇاڙهي موڪليو. پاڻي موٽارام به ٿي
ٿينهن اٿڪي، سڄو حساب ڪتاب گذريل ڪيترن ئي
سالن جو، لاهي آيو ۽ اچي ڪډوډرام کي ڏنو. ڪډوډرام
پنهنجي پٽ کي بڻايو رقم ٿيندي موڪليو ته وڃي رقم
ٿيندي حساب صفا ڪري اچ.

ڪهڙا جو اوتار

هڪ دفعي شهادت ۾ پڇن ٿي رهيو هو، پښت
ڪډوډرام ٿير انوسار جهولي ڦهلائي. هڪ غريب مسلمان
پښت صاحب کي وڃي ڪٿي ته ”سائين! منهنجا اچا
اک هري رهيا آهن، مولڪي به ڪجهه ڏيو.“ ڪډوډرام
چيس ته ”پڇن پوري ٿيڻ کانپوءِ جيڪو تنهنجي پاڳ ۾
هوندو، سو ملي ويندو.“ به مسلمان رات هڻي ايندو ته

ہوج اُنہاں سر ساوٹ دی،

اگر عمیق بر جو گر او اوسی،

دین کفر دا ورکا توسی،

ساري سڌي انھان ڪو ھوسين ،

ذاتی صفاتی سمادھ دی،

پڑھ، دانش جہ، سر آوی،

عاشق جان سوزي سداي،

پیدا ہونے کا نام ہے

دردی دی درد دکاوت دی،

لای دایان نه پوسی داجر،

عقل نہ اور بھی اسی رہی

سہجہی کام کو صرفی ہی سر،

شاہی طبل و چارونگہ دی

ايميل وحدت جي ڳالھ، هيچ نون،

وہم طلسم دوتی دا پچ لون،

وچ عرض نزل دا کن کون،

اندھ آوڻ جاوڻ دي.

چون تا به پوری انین ندمهن، فقیر غرض عالی شاه

هن آسار سدسار مان ڪوچ ڪري ويا.

(۳) پانی کے دریاں صاحب کے جگہ، لی ہریکھن

ڪري رهيو ه-و. هڪڙو ٻيلي، سندن ڏرشن ڪرڻ لاءِ.

اڳيان وڌندو آي آءُ - ڪيترن ماڻهن جون جوش ۾ ڀرون

چڙهي ويئون . وڃاري ٻيڙي جي اي عزاي گئي وئي .

سري ڪرو ڪرلڪ صاحب صاحبان حضور ڪرودار وٺا آهن
 ٻوه ڪرلڪ صاحب صاحبان جي منجهندڙن جي درشن لاءِ
 وڃو ٿا؟ ڀڳت ڪنوررام جواب ڏار ٿي ٿاڻي! ڪرو
 ڪرلڪ صاحب صاحب ڀڳت ڪنوررام صاحب وڃي
 مسلمان درويشن جي وائي چڙهيل آهي. اها ٻه ماڻهي
 هري نام جي. جهڪو ٻارن ان جي لائي جي ڪمائي
 ڪندو، پر چاهي آيو هئو هجي يا مسلمان، مسلمان
 لائق آهي.

جڏهن ٻائي ڪنوررام جي اچڻ جي خبر ٻڌي شرس
 علي شاهه کي ٻڌي ٿي، هو ڪرلڪ صاحب صاحب وڃي
 ڀڳت صاحب کي کلي لڳائي، پير پير وڃي آيو ۽
 ان نمولي ٿي ڪلاڪ لڳائڻ وٺي مسلمان درويشن فرمايو ٿي
 رهيون. هو ڪلاڪ وٺي مسلمان درويشن فرمايو ٿي
 مان ٻائي هڪ هفتي جو ٻه ماڻهي آهن. سالن کان اها
 اس هئي ٿي اوهانجو درشن ڪرڻ سان اڄ منهنجي اها
 اس ٻڌي ٿي. اهو ٻڌي، ٻائي ڪنوررام جي اکين
 مان پرام جا ڳڙها رهڻ لڳا. ويڏي وٺي هڪ سندو
 ڪائي سائين ٻڌل جي کيس ٻڌائيندا ويا.

سڪ رمز وجود وچارڻ دي،

ٻهين حاجت پڙهڻ پڙهائڻ دي،

اکران دي وچ جو ڪرڻي اڙا،

عشق دي چاڙهي مڙل ٿي چڙهي،

ڪرڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي

درستيءَ جا ڪجهه مثال هتي پيش ڪيا وڃن ٿا:-

(۱) هڪ دفعي پاڻي ڪدوررام جو ڪراچيءَ وڃڻ ٿيو. ڇهن منڊليءَ کانسواءِ ڪيترا اولا لنگڙا ۽ اڀاڻج هڏن سان گڏ هئا. هڪ سيٽ جي سوال ڪرڻ تي نه ڪيترن اڀاڻجن سان گڏ ٿرڻ سان پاڙي وغيره کانسواءِ هڏن جي کاڌي وغيره ئي به ڪافي خرچ ٿيندو؟ تنهن تي پڳم صاحب جواب ڏنو ته ”هڏن واپارن ڪڏهن ريل پر سفر نه ڇا، پر ڪڏهن ريل کاڌي به ڪونه ڏئي آهي. عاڻي جيڪڏهن ايشور جي نالي جي ڪرپا سان هڏن کي سفر وغيره جي سهوليت ملي وڃي ته واپار ڏاڍو خوش ٿيندا. هر هڪ جي خوشي معنيٰ پڳڙان جي خوشي. جيڪڏهن پڳڙان کي خوش ڪرڻ جو اهڙو سنو مرقعو ملي وڃي ته ان کي جو هٿان وڃائجي.“

(۲) هڪ دفعي پاڻي ڪدوررام کي نياڻو مليو ته پلھتار جي ڳوٺ ۾ غوش علي شاه نالي ڏاڍو ٻڏو مسلمان درويش رهندو آهي. ان توهان کي ياد فرمايو آهي. هن جي عمر ۱۰۷ ورهيه آهي، تنهن ڪري نياڻو مرڪليو هئائين ته مان خود جيڪر توهان سان گڏجي اچان ها پر بڊايي جي ڪري لاچار آهيان. اهو نياڻو ٻڏي، ڪدور جو دستڪ جهڪي ويو ۽ چوڻ لڳو ته مان وڏو پاڳڙوان آهيان جو مون کي هڪ درويش ياد ڪيو آهي. ٻه چار منڊليءَ جا دوست ساڻ وٺي پست پيا. رستي ۾ ڪنهن

سٺ ڪڍوررام جي اڙڻ ڪافيرون، ڀڄن، ڪٽائون ۽
 ڪهاڻيون ٻڌائي، ماڻهن کي ٻڌي وڌرايو، ۽ ڪڍوررام
 جو پتو ڪونه هو. - اارهان وڃي ويا، هڪ اچي ٿيو،
 ماڻهو واجهائڻ لڳا. پڇڻاڻ جا مهمرو، پاڻي ڪڍوررام
 صاحب جتي رهيو پيو هو، اتي ويا. ڏٺائون ته ڪڍور
 صاحب ننڊ ۾ غلطان آهي. ٺهڻي کي چيائون ته اٿا رڀس،
 هو جڏهن اڳيان آيو ۽ هڪ لائينس نه ٿي پر لڳو،
 ٻڌي اٿا رڀس. ٺهڻو اڃا پڇڻن کي ڪجهه چوي ئي
 چوي ته ايتري ۾ اهو ماڻهو آيو ته جڏا به قرار آهي.
 ڪڍوررام صاحب کي چيو جلد اچي. ايتري ۾ ئي اچي
 لڳا. ڪڍوررام صاحب جي نير موجب اک کلي ته هن
 ٺهڻي کان پڇيو، ”وقت ڪهڙو آهي؟“ ٺهڻي جڏهن
 وقت ٻڌايس ته اڪدم اُٿي کڙو ٺهيو. چيو ۽ ڄاهو ٻڌڻ
 لڳو. ٺهڻي کين ڪهڙوئي چيو ته ٿي جا اٿا پيا ٿا اڙو
 هن حالت ۾ ڪيئن ٿا وڃو؟ ٺهڻي کي جواب ڏنائين،
 ”اها! سڄي سڱ ۾ پڇن ٻڌڻ لاءِ ڪٿان ڪٿان پڙگردائيءَ
 مان اچي گهي آي آهي. ڪڏ ۾ پوي اچي ٿي ۽ ٿي
 جا منهنجي اقرار کي وڃائي. منهنجي اقرار ئي اٿي
 خلق اچي گهي آي آهي. واجب ناهي ته اڄ هن سرار
 جي موه خاطر خدا جي خلق کي نراس گربان. هيءُ
 سرار ان سائينءَ جي امانت آهي. پڇن ۽ پڙهي نه اچي
 آهي. وڃن ڏيئي، ڳوٺ مان ڪهي آيو آهيان ٺهڻي
 ڪيئن پڙگ ڪندس.“ ائين چئي ڪڍوررام پگھ ۾ آيو.

سمهه، وٺاڙي ٿو سويءَ والنگر، هنن پڇڻ مڊلایءَ کي
 علي ڳوٺ ۾ هرڪلهو ۽ شون رانج جو ٻههڻ جو واعسد
 ڪري ڳوٺ وڃڻ واري گاڏيءَ ۾ سوار ٿي، جردار ڳوٺ
 ۾ اچي پهتا. چوڪري جو اگني سسڪار هنن جي ٻههڻ
 کان اڳ ئي ڇڪو هو. پنهنجي دکايل پٽيءَ ۽ سڀنهن
 کي اٽڪ ڏيئي، ۾ ڇو ڪلاڪ اٽي ٿري، علي ڳوٺ
 ڏانهن روانا ٿي ويا. شرامد ڳوٺ گهٽا جي هيٺين سارو
 موجب هو رستو پڙيءَ وارو مڊي هئا:

دکئي شراڙ ڏوگن مٺا سڪهڻو رکڻ سوره

وانت راک ٻيا ڪروڙ لاسٽ ڌار مڊي وڃي ٿي.

جھڪو ڏکڻ مان ٿي ۾ دڪي ۽ ڇڏيل ٿو ٿي، سکن

جي پراڻيءَ ٿي ۾ جن جي چاهيا دور ٿي وئي آهي،

جهن سنسار جي ٽپ ۽ مرد کان چوٽڪارو پراڻو ڪو

آهي، اهڙو ماڻهو ئي رستو پڙيءَ وارو مڊي آهي.

(۵) هڪ دفعي پښت ڪډوررام کي لنگمان ۾ پهچايو

طرفان پښت لاءِ گهرايو وارو رانج جو اٽڪل ساڍي ڏهين

اچي ڌاري پښت صاحب جي پښت پڇڻي هال اڳيان

چوٽڪ ٿي شروع ٿي هئي. هندو مسلمان، زالن مردن

۽ ٻارن سڌا مالي کائي اچي ڪٺا ٿيا هئا. چوٽڪ ۾

سڄو پڄي وارو هو ۾ ماڻهو، ٻارن ۽ زالن سڌا چوٽڪاري

ڪورن جي کڏن ٿي پيا هئا. ماڻهو آس پاس جي ڳوٺن

مان ۾ گهي آيا هئا چوٽڪ پښت ڪډوررام صاحب جن

جو نالو چوٽڪاري پکڙيل هو. ۱۱ اچي پښت شروع ٿي.

کي ڪرڻ لاءِ هڪ ماڻهو آيو ته ماستر ٽوٽل جو آئي
 حاضر هو، جواب ڏنو ته سمن صاحب کي اخبار آهي،
 اهي ڪيئن هلي سگهندا؟ اها ڳالهه ڪڍور رام صاحب
 جي ڪنن تي پئي، هو جهٽ اٿي ويٺا ۽ شري ٽوٽل
 کي چيائون ته منهنجي ڀڄڻ اها ٽوٽل کي ائين چوڻ نه
 ڪهندو هو ۽ جهٽ ڄامو ۽ چير پائي وڃڻ جي بهاري
 ڪرڻ لڳا. شري ٽوٽل کي چيائون ته ”هيءُ جھون
 تي ايسو، کي اڀريل آهي. جهڪڻ هن ٽاسونٺ سوار
 جي چٽا ڪري هتي نه ويندس ته مان پنهنجي ٻرڻ
 جي سامهون گهگار ٿاڀت ٿيندس. جيتا جدارتن جي ٻار
 کي مان پنگ ڪرڻ ٿيڻ چاهيان.“ هيءُ چوڻي چيائين ته
 سمن جدو ڪي اڙتي پلي ٿو پاليسي،

دشت جدو ڪي سنگ ٿي ٿو ٽاليسي،
 ڪڍڪ ڪاٺي ڪي، هيٺ سي آپ اچا ايسي،
 اڃا ڏاڍا رام پڄن پر هاڻو ڪي ٿو ڪاليسي.

(۴) هڪ دفعي ته سمن صاحب جن کي ڪنن پراڻيا
 مان لنگهڻ ٻڌو. سوامي جن ٿهرڪي ڳڙت پر هراڪيران
 پر مڱن هئا، ايتري ۾ هنن جي ڳڙت مان خبر آئي ته
 سندن پٽ ارڃن سمن بهار آهي. سمن ڪڍور رام ٻڌو
 اڻڻو ڪري، هراڪيران ۾ مڱن رهيو. پڄن کانوهه ڪن
 عالي ڳڙت ۾ ڪيران ڪرڻ لاءِ وڃڻو هو، پنهنجي پڄن
 منڊليءَ سميت جڏهن هو اسٽيشن تي پهتا ته ڪنن اُٺار
 هلي ته سندن پٽ جو هرايو ٿي ويو. پڳوان جو پاڻو منڊو

کې ګډوډ لاء هک ماڼور آيو نه ماسټر ډډول جوړ اټي
 حاضر هو، جواب ډاډ نه سند صاحب کې اڅار آهي،
 اهي ګډوډ علي سکهيدا؟ ايا ځاله ګډوډرام صاحب
 جي ګډوډ لي اټي؟ هو جهت اټي اټي ۽ شري ډډول
 کې چيائون نه مدهجي پڅو ايا ډوډلکي اټين پڅو نه
 ګډوډ هو ۽ جهت جامو ۽ چير پائي وچو جي لاري
 ګډوډ اټکا. شري ډډول کې چيائون نه، ”هي ۽ جهن
 ئي اټو، کې اړيل آهي. جه ګډوډ هن ډاډوډ سوار
 جي چمتا کړي هتي نه وډوډس نه مان پدهجي پڅو
 جي ساهوډو ګډوډار ډاډوډس. چمتا چيائون جي پڅو
 کې مان پڅو ګډوډ ډوډ چاهيان. ۽ هي ۽ چوډائي چيائون
 سند ګډوډ کي اړي پلي او پالي،
 دشت ګډوډ کې سډ ډي او ډالي،
 ګډوډ ګډوډ کي، هي ۽ سي آپ اچا اټي،
 اټوډا وار پڅو نه هاد ګلي او ګاهي.

(۴) هک ډوډي نه سند صاحب جن کې ګډوډ پڅو
 مان اډوډو پڅو. سواي جن ډوډو کې پڅو نه هر اټوډو
 نه مګن هټا، اټوډو نه مګن جي پڅو مان خبر اټي نه،
 سډن پټ اړجن سند اټوډو آهي. سند ګډوډرام پڅو
 اټوډو کړي، هر اټوډو نه مګن وډو. پڅو ګاهوډو ګډوډ
 علي پڅو نه مګن ګډوډ لاء وچو هو، پدهجي پڅو
 مډلي ۽ سميت ګډوډ هو اسټيشن لي اټي نه ګډوډ اټوډو
 هي نه سډن پټ جو وډو اټي وډو. پڅوډو جو پڅو مډو

وهندا هئا. هن ٻاري ۾ ڪيترائي مثال ڏيئي سگهجن ٿا.
 ٻار هتي ان جو ڪجهه مثال ڏيئي ٿو.

(۱) هڪ دفعي هنن جي ڪنڊا ڏاڍي بهمار ٿي
 پيئي. هنن گهرڻڪي شهرن وارن کي گهرڻڪيءَ ۾ اچي
 پگھ ۽ هري ڪيرڻ ڪرڻ جو وڃڻ ڏٺو هو. سو هو
 هري ڪيرڻ ۾ بهڙي ويا. هري ڪيرڻ جي سمي هنن
 کي پنهنجي ڪنڊا جي موٽ جو سماچار مليو، اڌ ۾ ۽ وڏو
 شائتي سان هري ڪيرڻ ڪندا رهيا.

(۲) ۱۹۳۹ع ۾ سنڌ، بهڙي کان الڳ ٿي چڪي هئي.
 اتر سنڌ ۾ مسلمانن لٽ مار، خون خراڙهون، طمر اٽاچار
 ڪرڻ شروع ڪري ڇڏيا هئا. ڪنهن ۾ هندوءَ جي هيٺائي
 خطري کان خالي ڪرڻ هئي. پاڻي ڪندو روم کي نهال
 لائي ڳوٺ ۾ هري ڪيرڻ لاءِ وڃڻو هو. سندس دستريءَ
 جي حالت ڪنڀر هئي. ڳوٺ جي پنڌڄڻ کيس اوڏاهڻ
 وڃڻ کان منع ڪئي پر هن لاهو چئي ڪري نه ”مان
 پنهنجي گروڏيو جي نير کي ڪڏهن به ڪوٺڻ، اوڙهندس“
 ۽ هو نهال هليا ويا.

(۳) خيرپور ميرس ۾ هري ڪيرڻ لاءِ رهيل هئا.
 هنن جو ذم جو ۲ ۽ پريٽ ۾ ۳ اچي آئي، ضروري
 حاجتن مان واندو ٿي، ساڍي ۴ اچي جي لڳ ڀڳ هري
 ڪيرڻ جي لاءِ ويندا هئا. نيستائين هنن جا اڃا سالي
 هري ڪيرڻ ڪندا هئا. ان ڏينهن پاڻي ڪندو روم کي
 راجڳرو زودار بخار آيو. لڏ ۾ نه گراهي رهيو هو. هنن

پکٽي يا هري ڪيران ڪدو هو ته انجون اکيون هميشه
 بند هونداون هيون ۽ هري ارام ۾ لن آي ۽ ٻچن ڪدو
 هو ۽ ٽپندو هو. جڏهن هو ايشوري ارام ۾ لن آي ۽ ٻچن
 ڪدو هو ۽ ٽپندو هو ته پنهنجي سڌ ٻڌ آي ۽ ٻچي ويندو
 هو. حاضرين جڏا ته اهو ڏسي مست آي ويندي هئي.
 هڪ دفعي جڏهن مهاڻا گانڌي سکر (سنڌ) ۾ آيو ته مٿي
 ۾ هزارين ماڻهو هئا. ڏاڍو ڳوڙڙ شور هو. ان وقت سر ٻاڪڙ
 سان پکٽ ڪدور رام به مهاڻا گانڌيءَ کي ڏسڻ لاءِ آيو هو.
 هو اُتي آيو ۽ هڪ ٻچن ٻائين ته سڄي جڏا شانت
 آي وئي. پکٽ ڪدور رام پنهنجي هري ڪيران ۾ ڪنهن
 کي به واهڻ کان ڪونه روڪيندو هو. هي جڏا جڏا ٿي
 ۾ اڀرڻ جو سا ڪيف درشن ڪندو هو. هڪ دفعي ٽهصيلدار
 کين ٻاڻ وٽ گهرايو. ڏاڍي پيڙ ڪلي آي وئي، ۽ اڃا
 به ايندي ئي رهي. ٽهصيلدار درٻارن کي دروازي بند
 ڪرڻ جو حڪم ڏنو پر پکٽ ڪدور رام هنن کي ائين
 ڪرڻ کان روڪيو ۽ چيو، ”خالق نه خلقت ۾ ٿو رهي.“
 ان کان جدا ٿيڻ سان خالق ڪونه ملندو.

سڄي پرڻگيا پالڻ

پکٽ ڪدور رام اڪي خيال جو ۽ انجام پالڻ جو ٻڪو
 هوندو هو. ڪيترائي دنيا اڇڙيون اڇڙيون ٽڪليفون هن
 جي سامهون آيون جو وڏي ۾ وڏو ايسوي به جهڪ لڏي
 وڃي پر سنڌ صاحب پکٽ ڪدور رام ٻهاڙ وانگر اڏول

لیپ مہر، لہور - گڑھی سرائے، لاہور

فانک لس پرک کا۔ کبی الف ذ. پائیا۔

جہنمی ریزہ جی کرنا لئی آی ان لاء گا، ہاں۔
لاممکن کار لئی لئی۔

شادي ڪرڻ کان پوءِ جلدئي ڪرورام پنهنجي زال سميت ڀائي ستراهداس جي گهر ۾ رهي اُتي سندن شيوا ڪئي ۽ ٻچن ڪرڻ لڳا .

جڏهن پاڻي سترامداس جي اُڀر ڏام ٻڌاريا اڏڻ کان
هو انهن جي آڇرم ۾ رهڻ لڳو. سندس سترامداس ٻه وڃي
جيئري هڪ ڌر، مثالا ۽ سندس کولارام جي سماڏيءَ وٽ
انهن ئي مسافرن لاءِ هو خيال ڪيو هو. اهو اها ڳالهه
سندس جيئري هوندي پوري نه ٿي سگهي. ٻيڪهه
ڪنوررام ڏاڍيءَ ڪوشش سان پتو ڪڍو ڪري، ان
کي لهرايو.

پڳت جیون

پنهندي ڪرو. سنڌ سترامداس جي پور ڏام ٻڌارڻ
کان پوءِ هر گھڙ وقت اڪانف ۾ گذارڻ لڳو. پڳتي
ڪرڻ لڳو ۽ ان سان گڏ ڪرو والڪر سنڌ جي شهر شهر
۽ ڳوٺ ڳوٺ ۾ وڃي پڳتيءَ جو پرجار ماڻهن ۾ ڪرڻ
لڳو. پر پڳتيءَ جي ڪري سندس اکين ۾ اشري
جڙندڙ ڇهڪي پئي. تنهن هوندي به هو نماز هڻندو هو
۽ سدائين اکيون هيٺ ڪري هلندو هو. هو جڏهن به

پاڻي سترامداس لاءِ ٻڌي، سڌو رسولي گهر ۾ وڃو ۽
 هڪ صفيد چادر گهرائي سڄي کاڌي کي ڏيئي، اکيون
 بند ڪري، هڪ جرڙي ٻار لڏا ڪرڻ لڳو.

”نر لاڳر نر پئي ارداس

جيءُ ٻڌ سڀ ٿيري راس

نر ماس پتا هر ٻاڪ ٿيري

ٿوري ڪرڻا ٿي سوک گهيري

ڪوئي نه ڄاڻي ٿورا اٿس

اوچي ٿي اوچا پڳولس

سڪل سهڪري ٻڙو ٿوري سونر ڌاري

نر ٿي هره سر آڏيا ڪاري

ٿوري گس مٿ نر ٿي جاني

ڏانڊ ڏاس سدا ٿراني.”

ٻار لڏا ڪري چادر کڻي کاڌي جي شين تي پاڻيءَ

جو چنڊو وڌائين ۽ اوه سڄي شهر ۾ ڏيڍورو گهمائين ته

سڄو شهر ڪڍوررام جي شاديءَ جي خوشيءَ ۾ اچي لڳو

کاڌي. پاڻي سترامداس جي ديا سان جيڪي نه آيا هئا

سي ۽ اڀا سڀ ڏو سان کاڌي ويا ۽ پاڻ اچي ٺهيو، جو

ٿڌيون وغيره ۾ پئي ڏنڊهن نه ورعاو وڃو.

سوامي سترامداس جي هن چمتوڪار ۽ پورن ڳالهه

کي ڏسي، اسانکي سري ڪرو-ٿاڪ صاحب جا وڃن ياد

پون ٿا.

راج مھ، راجا-جوڳ، مھ، جوڳي

هو ڪندڙ کي ولي، ڀائي سترامداس وقت آيو ۽ ڪم ۾
 ويٺي ڪهائين ته ”جڏهن هي رسم نه اوهين ڏيندي
 هين سان اوري ڪرايو.“ ڀائي سترامداس سندس ويٺي
 ٺهڻي ڪندڙ کي ساڻ ولي، ڏيندي پتا سمجھ ڪوٺارام
 جي سمائيءَ تي آيو ۽ آئيني ڪندڙ کي چڻا پالائين.
 ڇهن ۽ ڪيترن ٽيو. سمجھ اڪهون اوري پوارا لڳي.
 پوارا لڳا جي وقت تي سمائيءَ جي وچان هڪ ڪارو
 ڏاڳو اڪري آيو. اهو ڪارو ڏاڳو ڪڍي ڀائي سترامداس
 ڪندڙ جي کلي ۾ وڌو ۽ اهو آهيا جو اسراءِ ڪيل
 ڪارو ڏاڳو سمجھ ڪندڙ راءِ جي کلي جو هار بڻجي پيو.

مڱڻو ۽ رواءِ

جڏهن جي شپ سندس ڪار ڪاهو ڀائي ٺاراجند سمجھ
 سترامداس کان آيا ولي، مسڪو ڀائيءَ جي ڳوٺ جي
 زميندار ڀائي اورو مل جي ڪڍيا سان ڪندڙ راءِ کي ڏيکارو.
 رواءِ جو بهرو سمجھ ۱۹۶۰ ڏاڳو جو ڏڪڻو. سوامي
 سترامداس جن ڏيندي سمجھي مستڪين کي شامل ٿيا
 جو اوتو ڏنو. ڪيترن ڳوٺن جا ماڻهو اچي شامل ٿيا هئا،
 شادي ڏاڳي ڏام ڏور سان ٿي گذري. سوامي سترامداس
 پتا جي حيثيت سان حاضر ٿي ڪهرت ڪندڙ کي آهيا
 ڏسي رهيو هو ته ايتري ۾ ڀائي ٺاراجند ڪوماڻيل ۽ ٻين
 ٿي سترامداس وقت آيو ۽ چيائين ته ”هراج! ڪاڏي
 اڏا کان نه ماڻهو وڌيڪ آهن اڏا کي ڪيئن ٺهڻي؟“

هو آلي ګډوډ کي ، ولي ويندو هو . پاڼک ګډوډ جو
 آواز منو هوندو هو . شکل جو نماڻو هوندو هو ؛ ګاليندو
 هو نه دليون کيندې وټندو هو . سندس ګانځ لي واټ واټ
 پټي پوندي هئي .

ګرهست پر پرويش

ګډوډرام هينئر جوان ٿيو هو . ګرو ګهر پر ګرو شيوا
 ګندي ، ځڼ ۽ سډکيت وديا . گيان ټيان سکځ کان پوء
 هو جڏهن ۱۸ سالن جو ٿيو ، تڏهن سندس پٽا پٽائي
 ٽاراچند ويچار ګيو نه ګډوډ هان جوان ٿيو آهي ۽ هان
 کيس ګرهست پر آڻځ ګهرجي . لاهو ويچار ګري ، هي
 پاڻي سترامداس وٽ آيو ۽ اچي پيران پٽي ، هٽ جوڙي
 ويٽي ڪيائين نه ”سائين! هان ګډوډ جوان ٿيو آهي ،
 ٽوهان کيس موڪل ڏيو نه جيئن هو ګرهست پر داخل ٿئي .
 پٽائي سترامداس کيس خوشيء سان موڪل ڏني . هو
 ګډوډ کي هان سان ګهر وٺي آيو ۽ کيس دوکانداريءَ پر
 لڳايو . ڏنڊي ڏاڙيءَ کان واندو ٿي هو ايشور جي ځڼ
 پر لڳو رهندو هو . سندس اربٽ پاڻي سترامداس پنهنجي
 ګروه سان لڳل هئي . هو روزانو صبح ۽ شام جو دوکان
 ٿي وڃڻ وقت ۽ موٽڻ وقت ګروجيءَ جو درشن ګډو
 هو . شاديءَ کان اڳ واجب هو نه سندس جڙي هانځ
 جي رسم پوري ڪئي وڃي . پاڻي ٽاراچند لاهو رسم نه
 پاڻي سترامداس کان ڪرائڻ بهتر سمجهي ، انهيءَ ګري

ايشور کي پاڻي لاءِ پڳتي مارک کي اهتر آهي پر
پڳتي اهڙي ڪرڻ ڪهڙي. جيئن سري ڪرشنا کيتا
چندو آهي ۽ شاه صاحب به فرمايو آهي ته:
”هڪ ڪم به ۽ دل به ڏانهن.“

لڏهن کي انسان هڪڙي پاڻي سگهندو. جيئن ڪڍل
جو گل پاڻيءَ ۾ رهي به پاڻيءَ کان مٿي آهي تيئن جي
انسان گرهسڻ جا فرض پاليندي ۽ ان ۾ رهندي به سندس
ڏان ايشور ڏانهن هجي ته ان جو درجو سڀيا سڀين آهستي
کان مٿي آهي.

ننڍڪا لڙا گرهسڻ ۾ رهندي انسان جو فرض به
وڏو سندس ڪنهن ڏانهن آهي پر سڄي مشورتن ڏانهن
آهي. گرهستيءَ کي ڪهڙي نه پنهنجي ڪتب جي پاڻا
سان گڏ هو پنهنجيءَ آهر ان ڪهڙائين جي شهوا ڪري.
پاڻي وار پاڻي ۽ ان کي سمجھ ڪرائي ته ان ڪهڙو
پرو ڌرم جو ڪم ڪراهي. روزانو مٿن ڏهن جون آهر
سڪيان ڏن سڀ پاڻي سترامداس، پاڪ پڳت گورو رام
کي ڏيندو هو.

پاڻي سترامداس پاڻ پڳت هو، لڏهن ڪري گورو
کي پنهنجيءَ اوستا ۾ کي چاهو ۽ چيو ته پاڻي سندس کيس
روزانو صبح ۽ شام ڪٿائون واپس، پاڻي ۽ شري ڪرو
گرو صاحب مان پڏائيندو هو. کيس سند جي صرفين
۽ شاه صاحب جا ڪلام پڏائيندو هو ۽ چواندو هو.
اهڙيءَ طرح جتي به پاڻي سترامداس پڳت وڃندو

لياڳي، پښهجي خوشۍ جي ابرواه نه ڪري، پښهجو
 انجام پاڙيو ۽ پښهجي ٻالڪ جي هن دنيا جي پلائيءَ لاءِ
 پښهجي سمنڊي تي پٿر رکي ٻالڪ سمنڊ حوالي ڪيو.
 ٻالڪ ڪډور کي انهيءَ ڪامل گروه وٺان اٿڻو جرح
 ملي. پيار ۽ صدق ايشور ۾ ۽ انجي خالق لاءِ وڌيو. ايشور
 جو گمان ڀراپت ٿيو. وٽاڻ ٻليو ۽ ان گروه سان گڏ ٻانڍ
 لڙه هوندي، ٻاوس اڻڄي پيو. جيئن ٻارس سان لڙه
 اڳڻ سان لڙه سون لي ٻڙيو ٿيئن ٻالڪ ڪډور، پاڻي
 سترامداس جي سنگ ۾ رهي ٻورن سمنڊ ٿي پيو.
 سمنڊ ۽ مها ڀرش اسڪولن ۾ تعليم ڪونڌ ٿا وٺن.
 انهن کي ايشوري ڏانڊ ٿي ملي. جيئن سوامي رام ڪرشن.
 پرهس هڪ اکر ٻه ڪونڌ ڄاڻندو هو، پر کيس سهرو
 ڀارڻ هجي ٿو. ساڳي ڳالهه پڳت ڪډور رام سان به هئي.
 سندن گرو ۾ ڪابه اهڙي پائشالا يا اسڪول ڪونڌ هو
 جتي عراي لهيءَ ۾ پاڙهيو وڃي. پر حياص پشاهيءَ جي
 گرو ۾ گرنٿي پاڻي هاسارام کائن وڌيا. ٻه ٿوڙي گرنٿ
 گمان ۾ هوشيار هو ۽ ٻالڪ ڪډور ٿي، ان جو اثر ٿيو.
 هن کيس گرمي سڀڪاري ۽ کائن وڌيا، سڀڪاريائينس.
 پڳت سترامداس ۽ ٻالڪ ڪډور، جو روزانو سڄها ۽
 صبح جو گمان گوشت ٿيندو هو جتي ان وقت هو ٻالڪ
 ڪډور کي سکيا ڏيندو ۽ کيس پڳتي مارڻ ٻڌائيندو هو.
 ”رام نام سڀڪو گهي. ٺڳ، ٺاڪر اور چور
 ٻا ٻارام راجهي لهن. ٿلسي نند ڪشور.“

ويستی گندي چور، "سانن | اسان چيکو ياها صاحب
سان انجار کور هو، - و هائي پاڙا آيا آهيون. او هاجي
امام لوهانکي - واهي آيو آهيان."

پائي سترامداس، گورو کي گلي ملي چور، "پائي
ناراجندا! نو چگو کور، جو پنهدو انهار نماڙا اٿئي،
هي اچو لنهيدون ات پنهيدون ناراجندو. توکي امر گورو
۽ نرسا گڏ اسان جو، نالو روشن گورو. نون هاڻ
گورو به نسر هي چمتا نه ڪر. هي سر سندن آهي.
نون ال وح."

ان ڏينهن کان هاڪ گورو لکائي رهيو هو.
پائي سترامداس کيس ڪيائون گوشت جون سکياون ڏيندو
هو. کيس ڪهاڻون، ۽ ٻيا اٿيس ۽ ياد ڪرايائيس.
گورو ائين سکيا وٺڻ لڳو. پائي سترامداس جي شيرا
۽ لکائي جي شيرا ان من سان ڪرڻ لڳو.

پائي سترامداس ٻارن پڳت هو. هو چڏين، پڳت
وجهندو هو، ان وقت ڪو سوال ڪر سوال ڪئي ايندو
هو نه ان جو اهو سوال پورو ٿي ويندو هو. هندو، مسلمان
غريب شاهوڪار، واپاري، گاهورا کيس پوڇيندا هئا،
هو ڪامل سمجھ هو. اهڙي سمجھ وقت گورو رام سکيا
وٺڻ لڳو. "گروءَ بنا ڪف ڪونهي." پر ڪو نه، ٻارن هجي
نه شش جي اهڙي ناري سگهي ٿو. خوش نصيب هو گورو،
جنهن کي پائي سترامداس جهڙو ڪرو مليو. ٽن هئا مانبا
بنا گورو جا جن پنهدجي من کي ماري، پنهدجو سک

پاي سترامداس لاله، ولي، ګډوډ سپني ستن ۾
ورھايا ۽ پاڅ ۾ ګڼګو کاڌاډون ۽ پوء لاله، اځي وانګر
ډيګي ګډوډ کي هتي ئي رکياډون ۽ چيانون ډ. ”اچا!
تون هميشه آزاد ۽ سګي هوندېږي.“

ټاک ګډوډ هولي آډو. ماڼس کيس ايترو جلد آسول
ډسي واټي ئي وايي ۽ لاله، وني ګډوډ کوي ډلاني ډ
پسا اځي کان ډال پيا هئا. هن پست کان ان ډر سبب
پټيو. ګډوډ ئي هن سچي حقيقت ګري پټاس. ګډوډ
ئي ماڼس سمجهو ډ. پاي سترامداس ځي اچي ئي ډسا
ځي درشتي آهي.

[۲]

ټاک ګډوډ ګډوډ ډهن سالن ډر آډو، ډډهن پاي
ټراچنډ کي سندس ډرمهټي ډاډ ډارډو ډ. سندس ګولارډ
ټاک ځي آسيس ګرځ وقت چيو هو ډ. ”ټاک اسان
کي ډچ. سو هاڼي ټاک ګډوډ سمجهو ئي—و آهي،
سندن امانت آهي. سندس ګولارډ پاڅ ډر حياض ګونهن
پر سندن سهار پاي سترامداس وټ هلي انهن کي پدهډځي
امانت ډځي.“

پاي ټراچنډ ډرمهټي ځي لږا ځاله، پډي څرخ لږ
۽ پست کي اچا ګوڙا پاي، زال کان هوګلائي، پساني
سترامداس ځي ټکائي ۾ آډو ۽ اچي پاي سترامداس
کي پيران پيو ۽ پست کي پيران پوځ لاء چيائين. ګډوډ
ډ سندس کي پيران پيو. پاي ټراچنډ هټ جوړي امانتي

۽ ڳولاءُ طبعو ڪندو سڌي لهي (آئرونيٽا) سڪندا هئا،
 جو اها کين ڏنڌي ۾ چڱي ڪم ايندي هئي. پاڪ
 ڪندو جي هڪڙي وائيندڙ ڪم سڌي هوندي هئي.
 پاڻي ٺارڻ جي ڪرڻي جي ڌوڪا سان گڏ هڪ
 ٺڌڙو پنيءَ لڪر ۾ هوندو هو ۽ اها سڌس اڇائي پني
 هئي. پنيءَ مان پورائي نه ٿيڻ ڪري، هن ڪرڻي جو
 ڌوڪا نه ڪندو هو. هو پوک جي مدد ۾ پنيءَ تي
 ڌيان ڏيندو هو. کيس ان ڪم ۾ سڌس ڌرهه پني ٺهرڻ
 پائي ۾ مدد ڪندي هئي. پاڪ ڪندو کي ماءُ پيءُ
 پاڻ سان گڏ پنيءَ تي وٺي ويندا هئا. ڪندو کي اڪالت
 نه ڪندي هئي. هو ۾ ماءُ پيءُ کي مدد ڪرڻ لاءِ جهاڙ
 هڪڙو ڪندو هو ۽ ٺار وهائيندو هو.

چون ٿا ته هڪ دفعي سڄي ٺڙ ۾ ماڪڙ ڪاهي آئي
 ۽ سڌس پنيءَ تي ۾ ماڪڙ آئي. ٺار هيءُ پڳوان جي
 پڳيتي ۾ هڪ هو. قدرندڙ اهڙي اچي پئي، جو جڏهن
 پنيءَ ۾ لاهڻ ٿيو ته اناج پاڻ ڪوٺين کان ۾ ڪهڙو ٿيو!
 رڌو ڏسي سڀ وائڙا ٿي ويا.

پاڪ ڪندو جو ڳالو ۾ سڌو هوندو هو. حافظو نه ٺڪو
 هوندو هوس جو جهڪي هڪ دفعو ٻڌندو هو سو هڪدم
 ياد ٿي ويندو هوس. سڌس چاه ٺڌي هوندي ڪان
 تي پڄڻن ۾ هو.

مانا ٺهرڻ پائيءَ ٺڙ نه پاڪ هائي ۸-۹ سالن جو
 ٿيو آهي ته هن ڪندو کي ڪوهر رڌي هڪ ٺڌي ٺاهڻ

پٽ-رو ڏي ٻڌند ۾ ڪڍول گل جهان شير
 پاڻي ٿاڙاچند کي هاڻ دولهه ڪر نه ٿو
 سائين اسانجو ٻيڙ نه مالڪ مڙٽاڻو مسڪين کي
 سمن سترامداس سندس مٿي تي هٿ رکي چيو
 ”اچڙي! تنهنجي من جون مرادون اڍواڻن ٿينديون، توکي
 چند جهڙو پورن سمن ٻڌا ٿيندو. هو سمن هند ۾ مشهور
 ٿيندو، پر اهو اچڙو سائين جي شيرا ۾ لڳائجي مائيءَ
 خوشيءَ سان قبول ڪيو.“

سمن جي آسپس سان ان رات مائيءَ کي ڪرپ ٿيو
 ۽ پوري ڏهين مهيني ويساڪ سنه ۱۹۴۲ ارار ۱۸۸۵ع
 ۾ مائيءَ کي پٽ ڄائو. ماءُ ٿيڻ پاڻي ۽ ٻٽس ٿاڙو مل
 ڏايا خوش ٿيا. سڄي ڳوٺ ۾ واڌاريون وري ويڙهيون
 ۽ گهرجاڻن کي خوب پڇنديءَ آهر دان ڏنو ويو. فقير
 چوڻدا آيا:

”ڏاڍو ڏاتار ٿاڙا مل توکي آلال لائڻي

اسان کي هاڻ ڏي خوش ٿي

نه کائون ڪا وڃي مائي.“

سڄي ڳوٺ ۾ خوشي چائڻجي وئي. يارهاڻ ڏهين
 شادمانا هليا. چئيءَ جي خوشيءَ ۾ ڏيگهون چڙهي ويڙهيون.
 غراب غرا ڪائي، پاڻي ٿاڙاچند ۽ ٻاڪ ڪڍوررام کي
 دعائون ڪندا ويا.

ٻاڪ (ڪڍوررام) کي ماءُ پيءُ سڪ سان ٻالڳ لڳا.

مهيني ڏيڍ کان وٺي سمن ڪوٺارام، سمن سترامداس ۽ ٻيا

پيرته پائي كې د خيال آيو له مان چو له ان سست
پاني سترامداس چې شړځ ولان، چنهدې دعا چې كړې
اولاد كې. چو لا نه هوه صبحو شام الي مستنگ پر
وچې پائي پري، شوا ګندي هڅې. پاني سترامداس
پاني سترامداس سندن پنا پاني كوناړام روز لاهو ګندا
هڅا ۽ سالي ۽ چې شوا چې ساراه ګندا هڅا. هڅا
ډاډه پاني كوناړام، پاني سترامداس كې چو، "هڅا"
مالي ډاډي ۽ ۽ سان شوا لي كړي. ډسځ پر لپږو
له هوه ډكابل آهي. سست كوناړام مالي ۽ كې سډي
پچو، "پچي! ډون ډاډي ۽ ۽ سان شوا لي كړان.
لسين ۽ اشرور ټولي راضي آهيون. ډوډې ګهڙي اېلانا
آهي؟" مالي ۽ چو لاهو ډډر نه هره سست كوناړام چې
پيرن لي كړي پتي ۽ سندن اكين مان پائي چو چو
كړي وهڅ لېږو.

سست كوناړام مالي ۽ كې ډلداوي ډېځي چو، "پچي!
تون دل نه لاه، چېكې ډوډې من پر هڅې، سو چو."
ډوډې مالي ۽ اكين اګې چو، "ډالا! ډولكي
اولاد چې ۽ ۽ آهي. توهان سست ډېا كړاو نه سب
كچو، لي سګې او."

ډوډې سست سترامداس پاڅ پائي اشرور ډر وېښي
پچي چو

"وله، خالين ډالا تون ډرېساه شاه ډلېر
لي ډوډې ډر لي اچ پالي اړو پېر

آءُ ويندي هئي ائين ڀانئجو هو ته خود وشدو، ارهه ما ۽
 شڙ به مٿان بهي اهو شبد ٻڌي رهيا آهن ۽ اهرت جي
 ورکا ئي رهي آهي. اهڙو هو اسانجو امر شهيد پڳت
 ڪدور رام صاحب. اڄ سندس جيون چرتر نوري ۾ بالڪن
 اڳيان ڪڍي آو. جيتوڻيڪ شري نيرت بسنت ”ڪدور“
 بسنت ڪي به آهي پر هڪ ته اهو وڏو آهي ۽ ٻيو ته ان
 سندس جيون چرتر سان گڏ جيڪو ٻيو مصلوڪ ٿڌو آهي
 سو ساڌارڻ ماڻهوءَ کي پڙهڻ ۾ مزدور نه ايندو. شري نيرت
 بسنت ڪڍي ڪڍي آهي ۽ سرڪار کيس ان جو
 اچورو نه ڏاڍو آهي، تنهن لاءِ کيس ڏانهن هجي.

ج بسم

سکر ضلع ۾ ميرپور ماٿيلي سٽيشن کان اٺ ميل پري
 جروار ڳوٺ ۾ پاڻي ٺارو مل لائي وائڻو رهندو هو. هن
 کي ننڍڙو ٻارڪو دوکان هوندو هو، جتي ڪوهر وغيره
 به وڪندو هو. سندس زال جو ٺارو نيرت ٺاهي هو. هو
 سڀيل ۽ ذريعي خيالن جي هوندي هئي. شادي ڪئي
 ڪيترا سال ئي ويا هئا پر کين اولاد ڪونه پئي ٿيو.
 ٻنهي کي اولاد جي سڪه هئي. ان وقت بسنت ۾ مشهور
 پڳت پاڻي سترامداس جو ٺالو هوندو هو ته هو ٻڌو
 پڳت آهي ۽ هن ڪيترن جون من - انڇائون ٻڌايو
 ڪيون آهن. پاڻي سترامداس جي ٺاڻي سهرام ڪ
 ڪيترن جي ٺاڻي سترامداس جي ٺاڻي سهرام ڪ

کلی لږګارو. سندس لاندو سپاه ځولندو ډر. سرګرزي
 د پناه وکړه. چو سپاه ځړلندو ډر له کور. سندس پناه مهالما
 حیدر آباد پر اړندو ډر له ډر ان وخت کې وېدو ډر ؟
 کيس وېستي ګډو ډر له مهرتالي ګرې مېشتې ټور پر
 علي چرخ ګومارو ؟ چل پان ګرځو. اټکي سپاه مطابق
 جډن پښت ګډوډرام صاحب حیدر آباد پر پالي ګرېست
 صاحب جي وړسي ملهالان لاه سندس ټکالي پر پښت
 ګرې آيا له پانچن کمن ټور پر ولي آيا. پښت ګډوډرام
 سادو ځړلندو ډر. پالعي يا سادي ملل چو ګرځو (پښتې
 لباس) پورېندا هئا. پان سان له سندن خاص ايار ځړلندو
 ډر. وړکي له پښتې پالي پر وځړلاندو. سندن لور مان
 لمې پتي پراو. ګډو. ولس پالي چن سان گمان گوشت
 ګيالون ؟ پره ګرېست صاحب جي ټکالي پر وچي رهيا.
 رات ډر ان ټپون مان له پښت پتي ولس. رات ډر ان
 پتي کان املا وېندي صبح جا ه لږکي ولس. مهال
 آهي ډر ګډو چن مان آلي وچي. سپني چن اکيون ؟
 ګډو پښت صاحب پر هئا. سندس لټل، پښت، پټن،
 ټوټو ډر ؟ سادو اچ له مېشتو چن چن پر ايا وچي. ادا
 ؟ نظار اچ له اکين اګيان ډر ګري. خاص ګري

اهـر شهيد

ڀڳت ڪنور رام جو

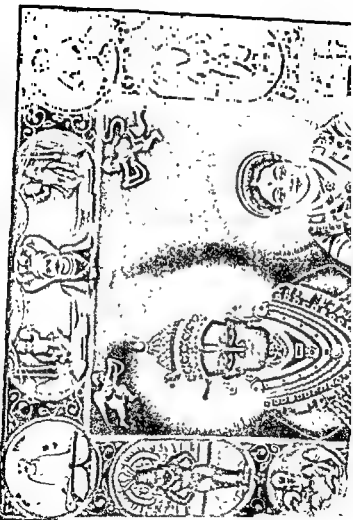
جيون ڇـرتـر

—o—o—o—

اهي مائـر ڀاي مرگن - جي - اـارون ۾ لولي ڏن
ن من ديس ٿان صدقي گرت - جهڙي ٿي ابي خدمت
(اوس)

اهـر شهيد ڀڳت ڪنور رام کي سنڌي وساري ۾
سگهندا. سنڌين پنهنجو وطن سنڌ ڇڏيو. ڀڳت ڪنور رام
کي شهيد ٿي اڄ ۲۶ سال ٿي ويا ۽ اڄ ۾ ڪنور رام
جو ڀڳاڻو ۽ ڪامڪ چهرو اکين اڳيان آيو ٿري. وري جو
سندس راڳن ۽ ڀڳتن جا رڪارڊ رڳڙو ٿي ٿيا ٻڌجن، ته
۱۹۳۷ جو نظارو آيو اکين اڳيان ٿري.

مونکي ياد آهي اهو نظارو ۱۹۳۵ جو سيارو هجي،
منهنجو ٿڌو سرگواسي شري داسڪو ۽ پڙ پراء هيرانندائي
منجهند جو اهر شهيد ڀڳت ڪنور رام کي پنهنجي گهر ۾
وٺي آيو ۽ سندس مائي اسان وٽ هئي. مان ان وقت ٻار
هوس. مان کيس پهرين ڀيرو ٿي هن ڪدم مونکي ڪٽي

ارڊيان ٿو

سڪ ۽ شردا سان سڌين جي متروڪ
سڪهڪار ۽ لڪهڪار

پرو نيسر رام پنچواڻيءَ کي

جڏهن ايسر شهيد ڀڳت ڪندو رام جي آدش کي
مستبح ۽ مڙيل پر اڻڄاڻي، اوهان جي سموري زندگي غلام جي
مذمت ۾ اولاد ڪڍي آهي.

جڏهن اوهان جي سريلائي سڪهڪار سان ۽ دل لپايلندڙ
ڀڳت جي ٿال سان ڦراڙين سڌين جي دلين ۾ ڳهر ڪندو
آهي. ٿورا اهو متوس ڪندو ويسندو آهي ۽ ڀڳت
ڪندو رام اوهان جي زندگيءَ جو ڪٽاڙو اورو ايسر رام پنچواڻيءَ
مذمت ۾ پرو ڪري رهيو آهي.

شل ٿئي ڪٿس وڏي آواز ۾ رهندي. جيئن سڌواسين
کي ڪٿس جي مذمت ۾ اوهان ٻڌڻ جو ڪوئي ۽ ڳڻڻ
جو ڪوئي.

شورا ۾

آءٌ لڌو لڌو

هي، اوج ادج جو اندر ڪرڻي، ڄام ڀاڻ ڄو
و ڪرڻي.

سچ آهي هڪ سچي سبب لاءِ سبب هڪجهڙا آهن.
جيڏاڻهن لاهاري ٿيڏانهن سائينءَ جو سرويپ ٿئي. هو
و اڪرم ديس کان سبھائي سر ڪرڻ، تنهن لاءِ ڪو
ارڙو، ڪو پڙهڻو؟ ڪو چڱو، ڪو لڳو؟
مړندو ۽ رڳو. مرن انسان کي لاچار ڪو آهي، ا.
انسان اهڙو خود بين آهي جو ڪال جو نه ڦاٿل نه آهي
ها. پر مرن نه ڪو رڳو ۽ ٻڙن پڳن جو هي مرن کان
پوءِ نه مرن. سچن سچن کي مرن نه ماري ٿو سگهي.
ڇوڏا آهن نه سڀني سڀ ۽ انڌي وڻي پر شاه صاحب
ڇري او نه معان سڄو نه سمنڊ سڀني کي اڙي ڇڏو،
سڀني سمنڊ کي اڙي ڇڏو.

”سائر گهڻن دن اڙي ڇڏو.“ مٿي اڙي ڇڏو.
ساڳيءَ ريت معان انسان ڇڏو نه ڪو رڳو ۽ رڳو وڏو.
هو اڳي کان نه وڌيڪ جهڙو آهي. زنده هو نه سندس
مان وڏو هو پر پرلڳ مڏاڇڻ کان پوءِ نه هڪاري
سندس شان وڌو آهي. هندوستان جي ڪنڊ ڪڙڇ
۽ لاڳو ۽ هڪ يا اچي، احمد اڪر هڪي
۽ اهڙو ڏهلي هڪي يا اهڙي، ڇا نه. پڳت صاحب
ن ورسون ٿيون لڳن! ڪيترا گيت لڳا آهن
۽ شان نه، ڪيترا ڪتاب لکيا آهن هن جي
۽ اهڙي مرن ۽ ها نه سندس زندگيءَ هي

مسلمان عورتن اچي لانگهائو ٿي. گذرور رات کي ڇهائين،
 ”پکٽ صاحب! سڀاڻي عيد آهي ۽ عيد ٽينهن اگهاڙي ۽
 کي نه ڪا پوڻاڪ بهراءِ.“ پکٽ صاحب جو هوندو وڃي
 وارو. پٺ پٺ ڪري ڇهائين، ”مائي! الله ٽينهنجي ڪاڻ
 اڳيئي عيد جو جوڙو موڪليو آهي.“ غريب مائيءَ کي
 قرب مان ڇهائين، ”آءُ امڙ، هلي آءُ. الله ٽينهنجو سڏ
 اوناهو آهي. رائي ٽس نه پورو اچيئي. اهو؟ شاهوڪار
 دانگ رهجي وارو. اندر ۾ آڏمان آئيس ۾ واقف مان پڙ ڪ
 نه اڙي سگهيو. مائيءَ پردي پٺيان وڃي، وستر اوڍيا.
 رٿسڀاڻي ٿي پيئي. ڪهڙا شايد ٺهيا، ۾ ڇٽ سندس ماڻ
 ٿي هئا. شاهوڪار جي ماري ٽسي پکٽ صاحب چيو
 ”هن! ٽينهنجي پٽا پوتار وٽ قبول پيئي. ٽنهن هن مائيءَ
 جو مڏهن ڪئن مهڪي پيو؟“ شاهوڪار اندر جو اندر ۾
 چيو هوندو، ”اسانجو اندر نه ٺهڪي پيو.“ ۾ر ٻاهران
 ڇهائين، ”سچا! ڄا توهانجي مرضيءَ آندو نه وڳو پکٽسڀاڻي
 صاحب لاءِ هوم.“ پکٽ صاحب پتل آواز ۾ چيو، ”هن
 جي ڪهرج ۾سوءِ ماءُ کان گهڻي هئي. ايشور اگهاڙي ۽
 کي پکٽ جو اچورو ٽينده. شال اسان اگهاڙن کي ۾ر
 پڪيندو. عيبن وارا آهيون. شال عيب نه ٿي سگهندو.
 گنهگار آهيون شال بخشيندو. پوڻاڪ ٽينهنجو ۾ر پکٽ
 پڪيندو.“ آسپسون ٻڌي، شاهوڪار جي من ۾ سنڌوڪ
 آيو. هن ٽڙي چيو، ”ٽن آهين پکٽ صاحب! ٽن آهين.
 پريءَ جو پيارو آهين، سو وٽ ٽينهنجي پرائي جو پڪٽ

پروفیسر دام بدحوالیء کی ۱۹۶۴ء جو سیدی ہر اہترین
کتاب ”انوکا آرمو دا“ لکھ کر سائنس اکیڈمی
پاران اشتراکیت ہمارا عام ذہنی و غیر آبی

انائن، وڌوائن، چورون، پتھرن، ڏاڏن، ڇاڇرن ۽ ورهائي
 ڇڏيائين. هن جي دل ۾ ڏکين لاءِ درد هو. هر گنه
 ۾ ڏکيءَ جو درد سهاري نه سگهندو هو. انهيءَ جي
 مڙهه ۾ اٽڪي پوي ها ته ارادن جي ارگهر واري لاهي
 سگهي ها. هر هڪ ادارچند انسان هو، سڄي مرد هو.
 مليون پري مايا وانديائين، گهرجائن ڇڏي گهرجن ارادن
 ڪيائين. مڙهه کان مٿي هو، اڀرڻ جي ڀار ۾ اڀرڻ هو،
 چٽا ۽ جڏاڏن ڏسي ڇڪو هو.

ڪراچيءَ جو هڪ سيمڪ حورادن ۾ آيو. آشا پوري
 اتي هئس سو گهي آيو هو. پکيڪ هي ڳوٺ ۾ سندس
 چوڻن ۾ پڻا ڏوڙ. پکيڪ صاحب جي ننڍڙي پڙيءَ اتي
 پڙهي هن پکيڪ صاحب کي پڙڻا ڪيو. پکيڪ صاحب
 نه ٿڙي لاهي ڪار ڪيو. شاهڪار جو آڏو آيو. سيمڪ
 صاحب اچڻ جو ڪارڻ ٻڌاڻو. پٽ لهر هوس ۽ هن جو
 وشواس هو ته سندس جهولي پکيڪ صاحب جي آسپاس
 سان پري هئي. سيمڪ ڪراچي جو ڪارو ڪٽي آيو هو،
 سڙ وڌا، روڪ ۽ هڪ پٽ جو وڳو. پکيڪ صاحب جي
 گهر واريءَ لاءِ. ڪارو کائي سڀني واپس ملو ڪيو ۽ سڙ
 وڌا. اتي جو اتي مٽي آرڊر رستي هڪ غريب ماڻه
 کي ڏيڻ جي شاديءَ لاءِ موڪليائين. ڪڙ ۾ قيمتي وڳو
 ڏسي پکيڪ صاحب چيو، ”هيءَ وڳو پيسو ماءُ ٻانهندي؟
 وڳو نه واه جو آهي! وستر پائي وڌيڪي اتي پرائي.“
 سيمڪ اهي اکر ٻڌي ڏاڍو خوش آيو. اتي هڪ مسڪين

هن جون اکيون کان اٿون . اکهن ۾ شڪرگدادي آهي .
 هر ڪٿي لڏو سگهي ۽ هزار خاموش زبان سان سندس
 اڏا ۽ مڃي . اڏا جي اها رهن جي اندر ۾ خوشي ئي
 آهن ڪري . هو وسوسو ڪري ۽ نسواراڻي جي
 ڪري هن جي آتما پيئي مرڪي . اها آتما جي مرڪ
 اندر ۾ مرڪ آهي . ڪرڻ ڪم اهڙو ڪرڻ جو آتما پيئي
 مرڪي . پاڻ کان اين ڪي اها رو سمجهڻ ، هن جي ڳوڙهن
 تي پنهنجو خون هارڻ ، سوار ۾ پڏي سائين ۾ پي بدن
 جي شيوا ڪرڻ ، نهچ اڏا جي ڇوڻ ڪوڊ جهڙا سان
 ڏاڍا ٿاين اهڙا جي ڪوشش ڪرڻ ۾ ئي نه روڪجي
 واه واه پڏي ۾ ئي اچي . روڪ جي واه واه پڏي آتما
 آندڻ ۾ ڦڙي ٿي سمائي . انهيءَ خوشيءَ ۾ آتما مرڪي
 ٿي | اها مرڪ عاجزي آهي ، اوچ آهي | مدعوڻي جي
 مرڪ ، انسانيت جي مسڪراھت |

اهڙي مرڪ جيڪي مرڪن ٿن جو مان مٿي آهي .
 پڳت ڪدور رام اهر شهيد اهڙو هڪ سندس هو جنهنجي
 آتما مرڪي . ڇو نه مرڪندي آتما اهڙي مهاشهر جي ،
 جنهن ساري زندگي انهن جي ڀلي لاءِ اڏا ڪري پڏي |
 پڳت صاحب صحيح معنيٰ ۾ سمجھ هو . ”مان“ ۽
 ”منهنجي“ کان مٿي ”منهنجي“ ۽ ”پرائي“ کان پري ،
 هرڪ سوک کان آزاد ، مان ايمان کان اوچو غريب هو ،
 عيالدار هو ، گهرجاءُ هو . ڪوهر وڪڻي منهنجي اڏر
 پورڻا ڪندو هو . مار جهڙي ۽ جهولين ۾ جهڙمانهن سو

کي جي دنياداريءَ کي چڙي ۽ پنهنجي اصولن تي هٿون
 جدا هٿن جهڙي حياڻي سرهاد ڪري ڇڏيندا آهن. هو
 پنهنجي ڪائنات کي سڃاڻپ سمجهندو آهي ۽ پنهنجي
 سڃاڻپ جو اندازو لڳائي مڪمل ڪندو آهي. هڪ جنگ
 جوان، سورهم سواعي، پاڻ کي بهادر جي مرڪ سان
 هڪ ڪائنات، گهڙي، ڀرپور ڪري ڇڏي ۽ گهڙي
 پست!

انن گهڻن قسمن جون مرڪون ڏانهن اٿيون.
 سڀئي جي مرڪ، گهڻوس جي مرڪ، ڪرو جي مرڪ،
 شش جي مرڪ، برش جي مرڪ، استريءَ جي مرڪ،
 چچ جي مرڪ، جواڏار جي مرڪ، ڊاڪٽر جي مرڪ ۽
 مريض جي مرڪ، هرڪو ڪڏهن نه ڪڏهن مرڪو ضرور
 آهي. هنن سڀني مرڪن مان گهڙي مرڪ بهان آهي؟
 اوچي ۾ اوچي مرڪ آهي آما جي!

هڪ ساڌارڻ جهڙو هڪ آڏو ڪٽي ڇانهه جي بيالي
 پيٽ لاءِ گهر مان لڪتو آهي. ڏسي ٿو ته واٽ تي هڪ
 بهادر انسان ڏٺو آهي ۽ ٿي ڪريو ٻيو آهي ۽ ڇوڻ ٻيڻ جي
 طاقت ڪانه اٿس. هو پڪ ۾ پاهه آهي. ڏاڍي ڏاڍي
 هن جي حياڻيءَ جي چوڪ جهڪي ايندي ٿي وڃي،
 سندس حالت ڏسي واهڙو ڪي عباس اچي. هو
 ميسرس ٿو ڪري نه هڪ ڇانهه جي بياليءَ سان هو
 ساڄي ٿي ٻولندو. پنهنجو خيال چڙي، هو ڇانهه جي
 بيالي آهي، ان ٿرڻل مش کي ٿو بهاري. ڇانهه ٻي

هن چوڻ اڪيون کان اڪيون . اڪن ۾ شڪرگڏاري آهي .
هو ڪڇي ٿو سگهي ۽ هزار خاموش زبان سان سندس
اورا ٿر ۾ ٿي . ٿر ال جي ٺهار ٺن جي اندر ۾ خوشي ٿي
اٿن ڪري . هو مڏسوس ٿو ڪري ۽ نسوار ٺهي جي
ڪري هن جي آتما پيئي ۽ رڪي . اها آتما جي مرڪ
انڙڪي مرڪ آهي . ڪر ۽ ڪم اهڙو ڪرڻ جو آتما مائي
مرڪي . پاڻ کان اٿن کي ٻارو سمجهڻ ۽ اٿن جي ڳوڙهن
ٿي پنهنجو ڌوڻ ۽ ڇاڙڻ ۽ سائين جي بدن
جي شيوا ڪرڻ ۽ نيچ ٿر ال جي چوڻ ڪرڻ ۽ ڇهڻ سان
ٺاه ٺاهين ٻهڻ جي ڪوشش ڪرڻ ۾ ٿي ۽ وواڪ جي
واه واه ٻڌڻ ۾ ٿي اچي . وواڪ جي واه واه ٻڌي آتما
آند ۾ ڦولي ٿي سمائي . انهيءَ خوشيءَ ۾ آتما مرڪي
ٿي ! اها مرڪ علحدي آهي ، اوچ آهي ! مڏسوي جي
مرڪ ، انسانيت جي مسڪراھت !

اهڙي مرڪ جيڪي مرڪن ٺن جو مان مٿي آهي .
ڀڳت ڪنور رام اهر شهيد اهڙو هڪ سٺ هو جنهنجي
آتما مرڪي . چوڻ مرڪندي آتما اهڙي مهاشهر جي ،
جنهن ساري زندگي اٿن جي ٻلي لاءِ اڀڻ ڪري ڇڏي !
ڀڳت صاحب صحيح معنيٰ ۾ سٺ هو . ”مان“ ۽
”منهنجي“ کان مٿي ”پنهنجي“ ۽ ”پرائي“ کان پري ،
هرڪ سوک کان اٿو ، مان امان کان اوچو غريب هو ،
عبدالدار هو ، گهر ڄاڻو هو . ڪوهر وڪڻي پنهنجي اُڌر
ٻوڙنا ڪندو هو . ٻار جهڙي ۽ جهولي ۾ جهٽائين سو

کي جي دليداريءَ کي چڙي ۽ پنهنجي اصولن تي هٿون
جراڻون جهڙي حياتي برباد ڪري ڇڏيندا آهن. هو
پنهنجي ڪانفرنس کي سبائب سمجهندو آهي ۽ پنهنجي
سبائب جو اندازو لڳائي مڪندو آهي. هڪ جنگ
جوان، سورهي ساهي، پاڪي بهادر جي مرڪ سان
هڪ ڪانسٽرڪٽيڊ، ڊروڪ جي مرڪ جي ڪهڙي
پهت |

اٺين ڪيترن قسمن جون مرڪون ڏاڍون آهن.
سٽيءَ جي مرڪ، ڪنوس جي مرڪ، گروءَ جي مرڪ،
شش جي مرڪ، پرش جي مرڪ، اسٽريءَ جي مرڪ،
چچ جي مرڪ، جراڻار جي مرڪ، ڊاڪٽر جي مرڪ ۽
مريض جي مرڪ، هرڪو ڪڏهن به ڪڏهن مرڪو ضرور
آهي. هن سڀني مرڪن مان ڪهڙي مرڪ بهان آهي؟
اوچي ۾ اوچي مرڪ آهي آما جي |

هڪ ساڌارڻ جهڙو هڪ آڻو کڻي ڇانه، جي پيالي
پيئڻ لاءِ گهر مان نڪتو آهي. ڏسي ٿو ته وات تي هڪ
بیمار انسان ڌرتيءَ تي ڪرڻ ڀرو آهي ۽ ڇوڻ ڀرڻ جي
طافڪ ڪانه آهي. هو پڪ ۾ ٻاهر آهي. ڌرتي ڌاري
هن جي حواليءَ جي جوت جهڪي پئندي ئي وڃي.
سندس حالت ڏسي وانهڙو ڪي قياس اندازي. هو
مڪروس ٿر ڪري نه هڪ ڇانه، جي پياليءَ سان هر
سائبر تي ٻولندو. پنهنجو خيال ڇڏي، هو ڇانه جي
پيالي آهي، ان اوڀل مش کي ٿو پٽاري. ڇانه پي

رهددا آهن. ٺهيل رسن، ٻيڙا جدا ٿين، اهوئي انهن جو
بتن ٿيندو آهي؛ جيون جو اديش هوندو آهي. هو ٻئي
جي خوشي سهي نه سگهندا آهن، ٻئي جي ٻڌل ڏسي
اڳڙي پوندا آهن. جڏهن پنهنجي نچ ڪامڻان ۾ اهڙو
ڪر ڪامياب ٿيندو آهي تڏهن هن جي چوڻ تي شاچي
مرڪ اهرائيندي آهي. هڪ پراهيءَ ۽ هڪ ڪر جي مرڪ
۾ وڏو فرق هوندو آهي.

دنيا آهي جنگ جو ميدان. جيون جي سنگرام ۾
ڪو سُرور سوڀ ناهي. سڄي سورهر ڪي جان جي
پرواه ڪانه ايندي آهي. هو ٻڙ مان ڄاڻي ئي ڪونه.
نريٽ جيءَ کي شڪتي اچي ويندي آهي. شڪستيدان
ميش ڪي مونجهارو ٿئي ئي ڪونه. ڪار اٽڪ هن جي
آڏو گهڙو وقت بهي نه سگهندو آهي. ٻاهران لڙائيءَ
۾ يا اندر جي ٻڌ ۾، هو بانڪو بهادر، ٻڌو ٿي مشڪلاتن
جو مقابلو ڪندو آهي. سندر سهر ڪري هيءُ ڪو ٻو
ڪوڏ سان گشت جي مڏهن ۾ ڪاهي پوندو آهي. اهڙو
مڏس ميدان ماريندي ۾ مشڪندو آهي نه پاڻ ڦرڻان
ڪري شهادت جو شربت پيئندي ۾ مشڪندو آهي.
هوڏانهن ڪاٽي، جو سڀ عيلا علاني، مان ايمان جو
خيال نه ڪري، پنهنجي جان اڇائي، پنهنجي حرفت تي
نازان رهندو آهي سو ۾ مشڪندو آهي. لڄ ۽ ٺڳ ۽
ناموس، عزت ۽ ڪيرائي کي اهڙو ڪاٽي جيروفت جي
آڏو لڄ سهجندو آهي. هو بيوقوف سڏيندو آهي انهن

نه ماڻيا ۽ پاڻ کي اڻ ڏٺل سچ جي تلاش ۾ پٺڪائي
ماريو. پنهنجي ڪڻ ڀڃڪڙي کي هميشه جو سک سمجهي
هو ڳياليءَ جي مورڪا تي مرڪندو آهي. آتما جي
التيءَ جي اڀياس ڪندڙ ڳياليءَ ۽ ماڻا جي قد ۾ ڦاٽل
مورڪ جي مرڪ ۾ وڏو فرق آهي.

اوهان پنهنجي پريتم سان ملڻ جو ڀڙو پڇائيندي،
من ۾ هڙجون ماڻي رهيو آهي. پوئڙي کي گل تي ڳولهار
ڪندو ڏسي هُو پاڻ کي پوئڙو ٿو سمجهي، ادي ڪل ڪل
ڪمدي جڏهن سمند ۾ ٿي سمائڻي ٿڌن پاڻ کي ادي
سمجهي ڪن ڪمانڻ ٿو لڳي. ڇڪور کي ڇندو ما ڏانهن
ٿو اڏامندو ڏسي نه پاڻ کي ڇڪور ٿو سمجهي ڪري،
بلبل کي ٺڪاڙ ٺڪاڙ ڪندو ٿو ٻڌي نه پاڻ کي بلبل ٿو
سمجهي، مڇيءَ کي پاڻيءَ سان اڀس ڪندو ٿو ڏسي نه
پاڻ کي حل ٿي مين ٿو سمجهي، پٽنگ کي شمع جي
ڇوڌاري ٿورا پائيندو ٿو ڏسي نه پاڻ کي پٽنگ ٿو سمجهي.
من ۾ هروقت ٺاڙ ۽ ٺاڙا جي راند ۾ ويٺو ٿو رهي. اڀر
کان پري سڪ جون سرڪيون ٿيو ڀري، ساڄن جي اوڏو
ڇٽ نه سرڻ، جا ستر ٿيو ڪري، ڏوٽيءَ تي رهي عرش
جا مڙا ٻاڻيندي هُو ڪئن نه مرڪندو؟ پر هُوڏانهن ڪو
جنهنجي من ۾ اڀرڪا آهي، نيچتا آهي ۽ سوارڪ آهي
سو نه راند ڪن وجهندي، پٽي کي نقصان پهچائيندي،
پاڻ کي سرخرو ٿيو سمجهي. اهڙا ڄيو جي پنهنجو ٺاڏو
نه ڪري سگهندا آهن نه پٽي کي ڇڏو رسائڻ ۾ راضي

کي چيا هئا پر هاڻي محسوس ڪرڻ ۾ آيو ته سندس
صلاح ڪارگر هئي. پر اهو ان خاموش رهي ٿو. ”ڪر
۽ پر.“ جو خيال ڪندي، هيءُ دل ۾ چوي ٿو ”آهه!|
هڪ ڏينهن اٺون پنهنجي امت کي صلاح ڏيندين ته هو
نه توکي اهوئي اتر ڏيندو جو تو ورنه کي ڏنو آهي.“ پر ئي
هٿس جي منهن تي مرڪ نمودار ٿي ٿئي پر امت انهيءَ
مرڪ جي معذرت ٿو ڪري نه ٿي ۽ جي هار ٿي آهي ۽
منهنجي جيست. پنهنجي سوچ تي هو مشڪي اٿو! پياڙي
ٿي ۽ نوجوان امت جي مرڪ ۾ گهڙو نه تفاوت آهي!
گيان تي مرڪي ٿو پنهنجي گيان تي. هو سرشتي ۽ ڄا
پيد ظاهر ڪري ٿو. آتما جي اوچتا ۽ ارواها جي وڌائيءَ
تي پاش ڪري ٿو، ويدن شاسترن ۽ راتن جا حوالا ڏئي
هو پنهنجي وڌيا ظاهر ڪري ٿو ۽ وڌيا جو ٿهلاءُ ڪري ٿو.
سندس اڀياس، انيٽ، ويراڳ ۽ پڳتي جو بارگاش هن
جي چهر تي ئي ڏسڻ ۾ ٿو اچي. هن جي هونءَ ۾ سهڻا
آهي، نرملا آهي، گولتا آهي. اهڙي آند ماڻهن
مهاڻا جي هڪ ئي ڪهڙي نه، مٺي مرڪ لڳ ڪندي
نظر ايندي آهي؟ گيان تي مرڪندو آهي پر مٿان سمجهو
نه هورڪ نه مرڪندو آهي! آهي جي شڪل جي ڦاٽل،
اودا جي اهڙڪار ۾ جڪڙال جيءَ، پاڻ کي ماما جي
مٿه ۾ ڦاسائي، ڪٿي نه دنيا ۽ دنيا جي پدارت
تي ماڻ ڪري، انهن گيان تي گهڙان پڳتن جي حال تي
ارمان کائيندو آهي جن هوندي سواندي سندس جا سک

جو ٻار ٻڪ کان چلائي وهندو آهي، سو گھڻن مرگي
 سگهندو؟ ڇاڻو هن جي زرد چنن تي لڙاڏڙ مرگ هون
 ٿي آهي. در ٻڌو مون لڙڪرون کائي، هو جڏهن کابل
 ميدان ۾، اڌ چيل لوٽري تي نيل بست جي ٻار ۾ وهندو
 آهي؟ هو ٺاٺا ٺاٺا ڪٽي ٻيڙ ڏانهن ٺهاري چري ٿو،
 ”هاها! ٻڪ لڳي آهي!“ ٿڌن هو لڙڪن ٺاٺو مٿي آسمان
 ٿي مڻهن گري چري ٿو، ”اي چنڊ ٿاڙن جا ٿڌي!“
 ٿو وٽ مڻهنجي اٿم اچي لاء ٻه چاڙون جا چار ڪٽا
 ڪونهن؟“ هو جڏهن تل جي لڙڪن سان ٻڪاري چوي ٿو،
 ”سڀ کي روڙي وٺائيندڙ، هن معصوم ٻاڪ لاء ٿو وٽ
 روڙي کانهي؟“ ٿڌن سندس مڻهن تي ٻڌندو ٿو
 مرگ وڙي ٿي آهي! ٿڌن جي غرور ٿري مرگ؟ لڙڪن
 جي اٽڪسيءَ واري مرگ ۾ گھڙو ٿو ٿهر آهي!

هڪ ٻيڻن مرگي ٿو، پڻهنجي اٺ آڙون ٽٽي، اٽڪي
 جوان ٻٽ جي اٻهراڻي ٿي ٿو چوي ٿو، ”اڙ آهون،
 الساعي آهون، ڪجهه مڻهنجي اٽڪي؟ اوسا مان سڀي
 سڪه مڻهنجو هڪ ٻاٺ آهي ٿو اٽڪي ساڳي غلطي ڪري
 پڻهنجو هڪ ٻه ٻاٺ.“ ٻٽ جواب ٿي ٿو، ”هاها! اسان
 جر زماڻو ٿو آهي، ٿوهانجو ٿو هو. ٿوهانجو زماڻو ٿاڻد
 کائي ٿو هو، اسانجو هوائي جهاز ٿو آهي، ٿوهانجا
 خيال جهڙا، اسانجا ٿو! مان ترقي ٿيڻ ٿو ٿوهان
 رجعت ٿيڻ. اسانجا خيال ڪيئن ٿو ڪندا؟“ ٻيڙ جواب
 ٻڌي ٿو ٿو ”اها ساڳيا اکر مون پڻهنجي ٻيڙ

هونء ئي هوند مئي پر ٻڌيءَ جا پيڻا ٿيا

ڪو اهڙو انسان آهي جو ڪڏهن نه ڪڏهن مرڪيو نه هجي؟ ڏوان هجي يا نروڙن، ايڏو هجي يا جوان، گياندي يا مورڪ، پرامني يا ڪو، سورمو يا ڪانڌرا هرڪو مرڪي ٿو پر هرڪههجي مرڪ عاهدي آهي.

شاهوڪار ٽچوڙيءَ پر سون جو سامان ۽ چانديءَ جا برٺ، اشرفين جا انبار ۽ زون جا ٿا ڏسي مرڪي ٿو. پنهنجيءَ جائداد جو خيال ڪندي هو گد گد ٿو لئي. موٽرون، کاڌون، نوڪر چاڪر ڏسي، پاڻ کي پرنديءَ جو پرامنا ٿو سمجهي. پنهنجي تن جي ال سان هو ڇا نٿو ڪري سگهي؟ هو سوچڻ لڳي ٿو ته لڪشميءَ جي ڏو سان مان ٿارائڻ کي نه ٿيڻو نوائي ٿو سگهان. پنهنجو دٻڊو، شان شوڪت، عزت ۽ فلڪ ڏسي، هو خوش ٿو لئي. سندس منهن ۾ ٺهاري ۽ ڏسو ته ڪئن آندو پري مرڪ هن جي ڇهن ئي لهرائي ٿي! ڏوان جي منهن تي مرڪ نه ارار مڙندي ڏئي اٿئون پر ڪڏهن ٿو تن جي ڇهن ئي، مرڪ ڏئي اٿئون؟ ڇا ٿو تن، مرڪي سگهي ٿو؟ جنهن غريب کي ويلي جي ورونهن ڪانهي، جو ڪوڏيءَ ڪوڏيءَ لاءِ ڇاڪ چاڻي ڇڪو آهي ۽ نراس رهيو آهي، جنهن کي نه اجهو آهي، نه لٽو نه اٿو، جنهن

ادھر شھید

پڳت ڪنور رام صاحب

جو جيون چرتر

ليکڪ

چيئرمين پاونڊاس اعلوٰ ٿي

[۱۹۶۵ع]

پڙهڻا: ۲-۰۰

[دعوت ۽ پرو]

جهان

ڀارت جيون ساهتيه منڊل

۱۶۳، ڊونگري اسٽريٽ، ٻامبي-۹

فون: ۳۳۲۹۹۱

جهانيدڙ جا منڀ حق ۽ واسطا قائم

ڪٽسٽوفين ڪمپنيءَ جو تيار ڪيل

ڪٽسٽوفين

جلاب خون منهنون اڪيون، کانڀا ۾ چاڪايت جهڙا دن
سوادي ۽ وڻندڙ آهن. ٻارن لڙي وڌن لاءِ فائديمند آهن.

گرائپ مڪسچر GRIPE MIXTURE

ٻارن جي ٻيٽ جي سڀني اڪايشن کي دور ڪري
نيدوسٽ ۽ طاقتور ڪري ٿو.

ڏڍ جو ملهر RING WORM OINT

ڏڍ - خارس - ڪهلي ۽ ڇمڙيءَ جي هر ڪنهن لڪهف
لاءِ ڪم آڻو ۽ اڪنهن آرام ڏئي ٿو.

ڪنگو جو گوريون COUGH TABS

هر قسم جي ستائيندڙ ڪنگو، ليس ۽ وڪام لاءِ ڪنگو
جون گوريون، کانڀا ۾ سوادي، وڻندڙ ۽ فائدي وارا آهن.

ملي سگهندڙن سڀني دوائن جي دڪانن تان
ڪٽسٽوفين مئنيوفڪچرنگ

ڪمپني وري ٻمبئي ۱۸

بندھجي ٿندوستي قائم رکڻ لاءِ
 اچو اچي اسانوت گهر جهڙو طاقتمند کاتو تازو ۽ ڪوسو
 کاتو جهڊھجي کائڻ سان توهان پاڻ کي تازو توانو سمجھندا

حیدرآباد سندھوٽل

گلدوز ھائوس جي پاسي ۾ سڌڪ بازار ڀرسان، ڌوبي ۽ تلاءُ
 گرگام روڊ بمبئي - ۲
 جتي توهان کي ويھو ۽ مھينھوري کاتو هر ڪنھن زماني
 جا ڪولڊ ڊرنڪ، چانهه، ڪافي ۽ لسي ملي سگھندي

تھن کانسواءِ ٿندورنان
 ۽ ٿندور چڪن بہ ملندو
 آرڊر تي منبال راکل
 وڃي اڳھن تي ملي سگھندو
 اسان وٽان تمام سٺي پستن
 وغيره جي آئيسڪريم جيئي
 هر ڏي ملي سگھندي. ويسي
 وارن ۽ ڀڄيلن لاءِ خاص ائڻر
 ڪنڊيشن بندوبست آھي.

Prop. E. S. BULCHAND
 for best tasty Vegetarian and non vegetarian
 Food. No. 456
 Visit:

HYDRABAD SIND HOTLE

at Gazdar House, Silk Bazar, Dhobi Talao
 643, Girgam Road Bombay-2

